

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Klára Stuláková

Vysoké školství Výmarské republiky jako nástroj kulturní diplomacie a
propagandy. Českoslovenští studenti německé národnosti a jejich studium
v Německu, 1919–1933

Higher Education in the Weimar Republic as an Instrument of Cultural
Diplomacy and Propaganda. The Czechoslovak Students of German Nationality
and Their Studies in Germany, 1918–1933

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce PhDr. Janu Kourovi, Ph.D., za jeho vstřícnost, odborné vedení a cenné podněty.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem *Vysoké školství Výmarské republiky jako nástroj kulturní diplomacie a propagandy. Českoslovenští studenti německé národnosti a jejich studium v Německu, 1919–1933* vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Chebu dne 3. srpna 2016

.....

Bc. Klára Stuláková

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá vysokým školstvím Výmarské republiky, konkrétně se věnuje československým studentům německé národnosti, kteří v Německu v letech 1919–1933 studovali. Jedním z hlavních cílů práce je zhodnotit, do jaké míry sloužilo vysoké školství kulturní diplomacii a propagandě, jak byli studenti během svých studií ovlivňováni a jak u nich byl vytvářen pozitivní obraz Německa, jež se po první světové válce ocitlo v mezinárodní izolaci. V práci byly použity primární prameny z německých a českých archivů a vycházet bude ze zahraniční i české sekundární literatury a dalších zdrojů.

Klíčová slova

Německo, Výmarská republika, dějiny vzdělanosti, kulturní diplomacie, propaganda, vysoké školy, studenti

Abstract

The diploma thesis deals with the tertiary education of Weimar Republic, specifically with the Czechoslovak students of German nationality who studied in Germany between years 1919 and 1933. The main goals of the text are to evaluate to what extent the tertiary education served propaganda and cultural diplomacy, which methods were used to influence the students during their studies and how the students were introduced to the positive image of Germany, which found itself in international isolation after the First World War. The thesis is based on primary sources from German and Czech archives and on foreign and Czech secondary sources and literature.

Key words

Germany, Weimar Republic, history of education, cultural diplomacy, propaganda, universities, students

Obsah

1.	Úvod.....	8
1.1.	Uvedení do problematiky a struktura práce	8
1.2.	Použité prameny a literatura	12
2.	Vymezení pojmů.....	16
2.1.	Kultura a propaganda.....	16
2.2.	Zahraniční němectví	19
3.	Vysoké školství výmarského Německa	25
3.1.	Akademické prostředí Výmarské republiky a zahraniční němectví	26
3.1.1.	Akademické Spolky	28
4.	Propagandistické prostředky.....	33
4.1.	Propaganda slovem	37
4.2.	Propaganda písmem	45
4.3.	Restriktivní opatření	50
4.4.	Podpůrná opatření	52
4.5.	Podvratná činnost.....	57
5.	Závěr	60
6.	Seznam pramenů a literatury	63
6.1.	Prameny	63
6.2.	Literatura.....	66
7.	Přílohy.....	69

Seznam zkratek

AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR
BArch	Bundesarchiv
BdA	Bund der Auslandsdeutschen
C.I.E.	Confédération Internationale des Étudiants
PA AA	Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes
VDA	Verein für Deutschtum im Auslande

1. Úvod

1.1. *Uvedení do problematiky a struktura práce*

První světová válka skončila v roce 1918 pro Německou říši potupnou kapitulací. Monarchie padla a byla ustavena republika, pro niž se po přijetí nové ústavy vžilo pojmenování „Výmarská republika“. Země se poprvé ve své historii vydala demokratickou cestou. Podmínky pro etablování nového státního zřízení ovšem nebyly zdaleka optimální. Mezinárodní izolace i složitá vnitropolitická situace, navíc umocněná antagonismy mezi jednotlivými spolkovými zeměmi, od počátku ztěžovaly jeho adaptaci.

Německo však nebylo jediným poraženým státem. Čtyřletý válečný konflikt měl fatální následky i pro Habsburskou říši. Rozpad Rakousko-Uherska se citelně dotkl mimo jiné i početného německého etnika roztroušeného po území celé monarchie, kterému nové uspořádání nástupnických (zejména slovanských) států koncipovaných na národnostní bázi nemohlo vyhovovat. V důsledku těchto změn totiž z velké části ztratilo své privilegované postavení v rámci společnosti a stalo se proti své vůli národnostní menšinou. Tak tomu bylo i v případě etnických Němců, kteří se po 28. říjnu 1918 stali občany nově vzniklé Československé republiky. Jejich počáteční silné hnutí odporu, požadující připojení pohraničních oblastí k říšskému území, vyšlo naprázdno. Na evropské scéně chyběla vzhledem k poválečnému rozložení sil politická vůle vyjít jejich požadavkům vstříc. Status quo byl zakotven ve smlouvách Versailleského mírového systému a jakákoliv zásadní revize hranic ve smyslu velkoněmecké koncepce byla nemyslitelná.

Takzvaní říšští Němci se stejně jako ostatní příslušníci německého národa žijící na území okolních států ocitli po skončení války na pomyslné křižovatce, jimi samotnými vnímané jako boj o vlastní existenci. Vzhledem k mezinárodní situaci neexistovalo mnoho možností, jak povzbudit demotivované obyvatelstvo. Určitou psychologickou vzpruhu mohlo představovat pochopení vlastní výjimečnosti – příslušnosti k početnému německému národu, jehož příslušníci žili i mimo území Výmarské republiky. Bez ohledu na to, kde se právě nacházeli, měli všichni jedno společné, a sice složitou životní situaci. Nastolení skutečné vnitřní jednoty německého národa a uvědomění si vzájemné sounáležitosti mu mělo dodat sílu čelit momentální složité situaci.

Jaké atributy jsou však určující pro příslušnost k určitému národu? Definovat ji pouze na základě společného jazyka není dostačující, neboť užití tohoto kritéria selhává například u obyvatelstva hlásícího se k židovskému původu. Vymezení pojmu národnost je složitější.

Velký sociologický slovník (1996) hovoří o třech rovinách, které je potřeba brát v tomto případě v potaz: o rovině kulturní, politické a psychologické. I jejich vnímání má napříč kontinenty své zvláštnosti. Pro obyvatele starého kontinentu představuje kulturní pojítka především výše zmíněný společný jazyk. O politické existenci národa lze hovořit v případě, že disponuje zcela vlastním „národnostním státem“ nebo je jeho existence oficiálně akceptována ve státě vícenárodnostním. A konečně třetí, psychologická dimenze pojmu národnost pracuje se subjektivním pocitem jedince, jenž se musí cítit s daným národem vnitřně spjat.¹

Podmínky kulturní existence německého národa byly dány. O politické existenci německého národa obecně rovněž nemohlo být pochyb. Disponoval svým vlastním národnostním státem, respektive dvěma, bereme-li v potaz i německy hovořící Rakousko. V důsledku poválečného politického uspořádání se však velké procento jeho příslušníků ocitlo na území jiných národnostních států a nezbylo jim než přijmout svou novou roli oficiálně akceptované národnostní menšiny. Tak tomu bylo i v případě Československa, které bylo po svém vzniku v roce 1918 prohlášeno národním státem Čechů a Slováků.

Zatímco pro potřeby posledního sčítání lidu v Rakousko-uherské monarchii v roce 1910 byla rozhodujícím kritériem pro určení národnosti obcovací řeč, čili jazyk, kterým se jedinec dorozumívá ve svém blízkém okolí, stal se v roce 1921 při sčítání československého obyvatelstva určujícím kritériem jazyk mateřský, jenž byl tak určen za klíčový znak národní příslušnosti. Populační statistiky tehdy nerozlišovaly mezi národností českou a slovenskou. Jedinci hovořící česky, i jejich spoluobčané hlásící se k mateřskému jazyku slovenskému, byli při výše zmíněném sčítání vyhodnocováni jakožto příslušníci národnosti československé, jejichž podíl na celkovém počtu obyvatel republiky tvořil 67,7 %. Druhou nejpočetnější národnostní skupinu pak tvořili právě jedinci, jejichž mateřským jazykem byla němčina. Jejich podíl dosahoval dle statistik 30,6 %. Žádná jiná menšina pak dle sčítání lidu uskutečněného v roce 1921 nedosáhla v Československu většího podílu na složení obyvatelstva nežli pouhého jednoho procenta.²

Status oficiálně uznané národnostní menšiny sice potvrzoval politickou existenci německého národa i mimo vlastní hranice Výmarské republiky, nově však s sebou nesl i nutnost zachování kontinuity „roztržitého národa“. V této souvislosti vyvstává otázka, do jaké míry si sami říší Němci (Reichsdeutsche) uvědomovali sounáležitost se svými druhy, již se v důsledku poválečného uspořádání ocitli vně hranic Výmarské či Rakouské republiky.

---

¹ ŠAMANOVÁ, Gabriela: *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích*, Naše společnost, č. 1, 2005, str. 1–2.

² Ibid., str. 4.

Právě psychologická rovina totiž vykazovala v případě německého národa značné nedostatky. Na „nápravu“ se v tomto ohledu začalo intenzivněji pracovat v průběhu 20. let 20. století, kdy ve Výmarské republice začal být stále intenzivněji propagován konstrukt takzvaného zahraničního němectví (*Auslandsdeutschtum*), jenž měl navodit jednotu německého etnika navzdory nově vytyčeným státním hranicím.

„Před válkou jsme příslušníky našeho národa žijící v zahraničí trestuhodně zanedbávali. Že se tento stav musí změnit, je samozřejmé především z toho důvodu, že se od naší porážky ve světové válce počet Němců žijících v zahraničí zvýšil o miliony. My Němci, to nám přinesla historie, jsme rozeseti v mnoha zemích. Ale ať již žijeme v jakémkoliv státě, stále zůstáváme Němci. Státní příslušnost nesmaže příslušnost k národu. Zahraniční Němci jsou součástí našeho národa.³ (...) Jsou naší krve.“⁴

Tato úvodní pasáž propagační brožury *Was jeder Deutsche vom Grenz- und Auslandsdeutschtum wissen muss* (1924), jejíž vydání inicioval spolek *Verein für das Deutschtum im Ausland* (VDA), naznačuje, že povědomí říšského obyvatelstva o jeho „pokrevních bratřích“ na počátku 20. let 20. století zdaleka nekorespondovalo s výše naznačeným cílem – navozením, respektive upevněním sounáležitosti všech Němců bez ohledu na jejich státní příslušnost. Předpoklad, že na tomto poli již není potřeba vykonat mnoho práce, považoval autor výše zmíněného spisu za „škodlivou iluzi“ a podotkl, že v tomto ohledu stojí Němci teprve na začátku. Tíživá situace, v níž se tento národ po prohrané válce ocitl, ale vytvořila pro tento úkol dobré podmínky: „Události posledních let, kterými trpěli téměř všichni Němci na celém světě, již mnohé předpřipravily. Společně sdílená svízeľ sbližuje více než cokoli jiného.“⁵ Poslední věta ve stručnosti vystihuje směr, kterým se měl německý národ nutně ubírat, aby se vzpamatoval z utržené porážky, a sice z nastalé situace vytěžit to nejlepší – vnitřně se semknout a stát se opět sebejistým národem, vědomým si vlastní velikosti.

Naznačená národnostní koncepce měla jednak posílit sebevědomí říšských Němců, zároveň však představovala podporu pro německy hovořící obyvatelstvo, jež se po válce nedobrovolně stalo menšinou na území nově vzniklých státních útvarů, jednalo se o takzvané zahraniční Němce (*Auslandsdeutsche*).

---

³ FITTBOGEN, Gottfried (Hrsg.): *Was jeder Deutsche vom Grenz- und Auslandsdeutschtum wissen muss*, München – Berlin: Oldenbourg, 1924, str. 1.

⁴ *Ibid.*, str. 3.

⁵ *Ibid.*

Označení „Auslandsdeutsche“ nebylo poválečnou novinkou. Existovalo již dříve, stejně jako polemika, jaké podmínky musí být splněny, aby mohl být jedinec považován za zahraničního Němce. Tato otázka byla před první světovou válkou často diskutována. Až po roce 1918 bylo ovšem dosaženo jednoznačného konsensu, výchozím předpokladem pro získání tohoto statusu se stal německý mateřský jazyk a německé kulturní prostředí. Neznamená to ovšem, že v Říši bylo na „Auslandsdeutsche“ nahlíženo obdobně jako na „Reichsdeutsche“. Jejich emancipace byla teprve na začátku a provázela ji systematická práce jak jich samotných, tak celé Výmarské republiky.⁶

Nezanedbatelnou roli hrálo v této otázce též školství, neboť ve školních lavicích a univerzitních posluchárnách si mladý člověk utváří svůj první světonázor. Proto také výše zmíněná propagandistická brožura uvádí, že: „Mimořádné úkoly připadají především vědě a vzdělání. Věda má rozšiřovat a prohlubovat znalosti o zahraničním německu, škola je má učinit samozřejmým u dospívající generace.“⁷ Ve vzdělávacím procesu jedince dochází k nejužšímu propojení těchto dvou oblastí – vědy a výuky – v podstatě až na samém jeho závěru, na vysokoškolské úrovni.

Právě na terciární vzdělávání výmarského Německa se proto soustředí předložená diplomová práce. Tato oblast ovšem nebude zkoumána jako celek. Těžiště práce představuje především fenomén propagandy, respektive kulturní diplomacie, a to se zřetelem k československým studentům německé národnosti, již z různých důvodů absolvovali své kompletní vysokoškolské studium v Německu, či jen na jeden či více semestrů opustili svou alma mater v Československu, aby se seznámili s akademickým prostředím Výmarské republiky.

Jak je uvedeno v podtitulu práce, zkoumané období je vymezeno lety 1919–1933. Mezní roky nebyly určeny na základě zásadních událostí vztahujících se bezprostředně k akademickému prostředí. Jde o vymezení umělé, které vychází ze změn na německé politické scéně.

Akademické prostředí Výmarské republiky bylo předmětem mého zájmu již v rámci bakalářské práce s názvem *Za studiemi do Německa*⁸, která však byla koncipována odlišným způsobem. Její tematický záběr byl širší, neboť se vedle politických aspektů studia na

---

⁶ REMME, Karl (Hrsg.): *Das Studium der Ausländer und die Bewertung der ausländischen Zeugnisse*, 2. Auflage, Berlin 1932, str. 38. K problematice zahraničního německu obecně bylo v meziválečném období vydáno mnoho publikací, které budou podrobněji zmíněny v dalším textu. K obecné literatuře na téma národ srov. např. HROCH, Miroslav: *V národním zájmu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

⁷ FITTBOGEN, str. 3.

⁸ STULÁKOVÁ, Klára: *Za studiemi do Německa*, Bakalářská práce, Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2015.

říšských vysokých školách zabývala i jeho finanční, sociální a organizační stránkou. Jejím největším přínosem však bylo vyhodnocení statistických pramenů německé provenience, které od roku 1928 poměrně podrobně monitorovaly počty cizinců na říšských vysokých školách. Statistiky zohledňovaly mimo jiné i občany cizích států, již se hlásili k německé národnosti. Právě díky tomuto způsobu vyhodnocování dat bylo možné zjistit, že v řadách československých občanů, již ve sledovaném období odcházeli za studii do Německa, dominovali jedinci hlásící se k německé národnosti.⁹ Zatímco má bakalářská práce se zaměřila na menšinu hlásící se k národnosti československé, diplomová práce si klade za cíl zmapovat působení studentů z Československa, kteří se hlásili ke svému německému.

Oddělení těchto dvou skupin se ukázalo již během zpracovávání první práce jako opodstatněné, neboť nikoliv státní občanství, ale národnost studenta se ukázala být rozhodujícím faktorem pro způsob, jakého přijetí a zacházení se dotyčným dostalo od říšské akademické obce.

Stať této diplomové práce je rozdělena na tři hlavní části. První kapitola definuje z hlediska tématu esenciální pojmy, tedy propagandu a kulturní diplomacii, a zabývá se zevrubněji konstruktem zahraničního německého, jenž byl již krátce zmíněn výše.

Druhá kapitola pojednává o výmarském vysokém školství a podrobněji představuje dvě, pro tuto práci důležité a v německém akademickém prostředí významné, studentské organizace – *Deutsche Studentenschaft*, *Hochschulring deutscher Art* a *Zentralverband auslandsdeutscher Studierender*.

Třetí kapitola se věnuje jednotlivým propagandistickým nástrojům, jež našly své využití v akademickém prostředí Výmarské republiky. Jedná se především o mluvené slovo a publikační činnost. Svě místo zde však mají i některá opatření, respektive účelový způsob chování konkrétních institucí či jedinců, na němž je patrné jeho propagandistické pozadí.

1.2. Použité prameny a literatura

Již při zpracovávání bakalářské práce se ukázalo, že vypátrat archivní prameny týkající se československých studentů, již v daném časovém období vycestovávali do sousedního Německa za účelem studia na tamních vysokých školách, nebude jednoduché. Ve

---

⁹ Od letního semestru 1928 bylo v každém následujícím semestru na některé z říšských vysokých škol imatrikulováno zhruba 300 československých studentů, již se hlásili k národnosti německé. Přesné statistické údaje viz příloha č. I, in: STULÁKOVÁ, str. 73.

fondech, v nichž by se daly informace tohoto druhu očekávat, buď zcela chybí, nebo nekorespondují s časovým vymezením této práce¹⁰.

Na počátku archivního bádání pro diplomovou práci proto stálo rozhodnutí zaměřit se na dané téma z několika různých úhlů pohledu, které by napověděly, které archivní instituce by mohly ve svých fondech ukrývat pro tuto práci relevantní informace. Prvním zvoleným kritériem byl aspekt politický, neboť studium československých studentů na říšských vysokých školách s sebou v daném období přineslo i konflikty, které se skutečně politikem staly a byly řešeny na diplomatické úrovni. V úvahu tedy přicházel *Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR* (AMZV). Další možný zdroj informací představovaly dotčené instituce, tedy jednotlivé vysoké školy a jejich archivy či *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*, jehož fond je uložen v *Národním archivu ČR*. Jiný zajímavý vhled do tématu mohly přinést i prameny osobní povahy, konkrétně zprávy studentů, kteří byli v letech 1918–1933 skutečně zapsáni ke studiu na některé z říšských univerzit.

Část pramenů, na něž předložený text odkazuje, tedy pochází z *Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR*. Vzhledem k tematickému zaměření práce se jeví zajímavým tamní fond *Politické zprávy 1918–1977*, jenž schraňuje zprávy postoupené ministerstvu jednotlivými zastupitelskými úřady Československa v cizině. Ve Výmarské republice disponovalo Československo hned několika různými konzulárními zastoupeními s rozdílnou úrovní pravomocí.¹¹ Jsou zde uloženy především informace politického, částečně však i ekonomického a kulturního charakteru. Zprávy týkající se bezprostředně školství jsou často kusé a je nutno je pečlivě dohledávat mezi velkým množstvím z hlediska daného tématu nepodstatných údajů.

Navzdory nastíněné nekomplexnosti dat představuje tento fond zajímavý zdroj informací. Prostudování celé pro tuto práci relevantní dokumentace umožňuje badateli získat určitý přehled o tématech, která byla diskutována a řešena v souvislosti s československými státními příslušníky té či oné národnosti a říšskou akademickou obcí.

---

¹⁰ Jedná se například o fond *Ministerstvo školství, Praha (1918–1949)*, uložený v Národním archivu ČR, dále o fondy týkající se Německé (Karlovy) univerzity, uložené v Archivu Univerzity Karlovy: *Filozofická fakulta Německé univerzity v Praze*, *Právnícká fakulta Německé univerzity v Praze*, *Rektorát Německé univerzity v Praze*. Nové poznatky k tématu studia československých studentů v Německu nepřinesl ani fond *Německá vysoká škola technická v Praze (1879–1945)*, který je uložen v Archivu Českého vysokého učení technického v Praze. Zcela bez výsledku pak byla rešerše v archivních pomůckách lipského univerzitního archivu.

¹¹ Pro zkoumané období jsou k dispozici politické zprávy z následujících měst: Berlín (1919–1933), Hamburk (1919–1921, 1923, 1927, 1928), Lipsko (1920–1921), Drážďany (1919–1921, 1923, 1925, 1927–1928, 1930–1932), Brémy (1921–1922), Frankfurt n/M (1919–1921), Dortmund (1919–1920), Mnichov (1919–1933), Norimberk (1919–1921, 1923–1928), Kolín nad Rýnem (1919–1921, 1923–1924, 1927–1928), Saská Kamenice (1919–1921, 1923), Stuttgart (1919, 1923, 1924, 1927).

Tematické zaměření předložené práce na akademické prostředí a československé studenty německé národnosti směřuje badatele rovněž do archivů dotčených vysokoškolských institucí. V daném časovém rozmezí 1919–1933 existovaly v nově vzniklém Československu celkem tři německé vysoké školy, a sice *Německá (Karlova) univerzita* v Praze a dvě vysoké školy technického zaměření v Praze a Brně.¹²

Fondy spravující spisový materiál vzešlý z činnosti *Německé univerzity* v Praze jsou uloženy v *Archivu Univerzity Karlovy*, bohužel však vykazují značné mezery. Z písemností vztahujících se k lékařské, přírodovědecké a teologické fakultě se zachovala pouze malá část. Filozofická fakulta disponuje sice obsáhlejšími materiálem, i v jejím případě však není spisový materiál zdaleka kompletní. Mimo jiné nebyla při inventarizaci fondu bohužel dohledána právě agenda zahraničních stipendií a cest do Německa. Jediný ucelenější pramen tak v *Archivu Univerzity Karlovy*, stejně jako například v *Archivu Českého vysokého učení technického*, kde je uložen i fond německé techniky, či v *Archivu lipské univerzity* představují především imatrikulační knihy.

Z německých archivů jsem se zaměřila především na *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes*¹³ a zde uložené fondy týkající se jednak vysokého školství Výmarské republiky, jednak německví a menšin. Dokumenty k záležitostem týkajícím se německého vysokého školství v meziválečném období lze dohledat i v pobočce *Bundesarchivu* v Berlíně-Lichterfelde, kde sídlí jeho oddělení schraňující archiválie k dějinám Německé říše do roku 1945. Jedná se především o fondy organizací *Deutsche Studentenschaft* a *Reichsverband der deutschen Hochschulen*.

Důležitou součást předložené práce představuje rovněž řada dobových publikací, a sice zejména s tematikou zahraničního německví, kterých v meziválečném období vycházelo velké množství. Často se jednalo pouze o útlé svazky s obdobným obsahem i koncepcí, jejichž účel byl zřejmý – zvýšit povědomí veřejnosti o specifikách německého národa a jeho roztržetosti po celém světě. Jejich studium očima současníka poskytuje dobrý vhled do národnostní problematiky dotčeného období. Tento typ literatury je přínosný pro definování pojmu „zahraniční německví“ a podrobněji je rozebrán též v podkapitole *Propaganda písmem*. Okrajově se tato práce zabývá rovněž dobovým tiskem, konkrétně listem *Deutsche Akademische Stimmen*, jenž se dá bez okolků označit za jakousi hlásnou troubu organizace *Hochschulring deutscher Art*, jednoho ze studentských spolků nacionalistického rázu.

---

¹² HRUŠKOVÁ, Lenka – SOMR, Miroslav: *Zur Geschichte der tschechischen Hochschulbildung*, Rocznik Pedagogiczny 37/2014, str. 161–173, str. 165.

¹³ Jedná se o Politický archiv Ministerstva zahraničních věcí se sídlem v Berlíně.

V přílohách této diplomové práce jsou mimo jiné předloženy statistické údaje shrnující počty německých studentů, kteří byli imatrikulováni na některé z říšských vysokých škol v období od roku 1928–1933. Tyto podklady vznikly v rámci mé již zmiňované bakalářské práce *Za studiem do Německa* a byly zpracovány na základě údajů ze semestrálních statistik *Deutsche Hochschulstatistik* (sv. 1–10)¹⁴.

Již při zpracovávání mé bakalářské práce vyvstal problém, spočívající v absenci sekundární literatury k danému tématu, tedy studiu československých občanů na výmarských vysokých školách. Zamýšlené zařazení činnosti nadace *Alexander von Humboldt-Stiftung* do koncepce práce, které by znamenalo i obsahově širší záběr a větší prostor pro publikace týkající se Výmarské republiky obecně (použity byly práce Moravcové a Laqueura)¹⁵, bohužel nebylo z důvodu nedostatku pramenů možné. Praktická část této práce, tedy kapitola *Propagandistické prostředky*, proto vychází zejména z nashromážděných pramenů a dobových publikací a sekundární literaturu využívá spíše okrajově k upřesnění souvislostí.

Větší prostor pak dostává v úvodním vymezení pojmů kultura a propaganda, pro něž byla využita díla českých autorů Margincové, Pehra či Hnilici. Z německých autorů jsem čerpala především z díla Katji Gescheové, zabývajícího se tématem kulturní politiky jako instrumentu zahraniční politiky. Krátce je nastíněno rovněž dělení propagandy dle amerických autorů Jowetta a O'Donnellové.

---

¹⁴ HOCHSCHULVERWALTUNGEN (Hrsg.): *Deutsche Hochschulstatistik*, Bd. 1–10, Berlin: Verlag von Struppe & Windler, 1928–1933.

¹⁵ Z dalších obecných prací na téma Výmarská republika srov. např. WINKLER, Heinrich August: *Weimar 1918–1933*, München: C.H. Beck, 1993, či WEHLER, Hans-Ulrich: *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, Bd. 4, 2. Auflage, München: C.H. Beck, 2003.

2. Vymezení pojmů

2.1. *Kultura a propaganda*

Michaela Marková ve svém pojednání *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů* píše, že se „dnes v již téměř nepřehledném badatelském terénu kulturních dějin rozostřily hranice, které ještě před několika desetiletími stály mimo jakoukoliv pochybnost: hranice mezi kulturou a společností, právem, politikou a dokonce i ekonomikou.“¹⁶ Tato skutečnost vede sice k otevírání nových obzorů – k nalézání nových souvislostí v součinnosti s dalšími disciplínami, které by jinak právě na základě oddělování jednotlivých vědních oborů, mohly uniknout pozornosti badatele. Rozostřování těchto interdisciplinárních hranic ovšem působí těžkosti jinde. Ztěžuje totiž exaktní definování výrazu, jenž tak musí brát ohled na všechny možné roviny obsažené v pojmu „kultura“.¹⁷ Ze všech jeho vrstev je tedy nutné vyčlenit jen ty, které se jeví pro zkoumané téma jako relevantní, v případě této práce jde tedy především o pojetí kultury jako tradice, řeči a vzdělání.¹⁸

Stěžejním faktorem, který nelze opomenout, ovšem zůstává i těsné propojení kultury a diplomacie, neboť „politika se v každé době uměla obsloužit kulturními prostředky k prosazení hodnotových představ a zajištění jejich trvalé platnosti.“¹⁹ „Více než kdy jindy stojí německý význam ve světě na duchovních prostředcích,“ řekl v roce 1929 ve svém projevu s názvem „Cizí kulturní práce v zahraničí“, který pronesl na půdě instituce *Deutsche Akademie*, major ve výslužbě Fehn. „Proto si budoucnost žádá uvědomělou německou kulturní politiku a uvědomělé uplatnění duchovních hodnot ve službách národa a státu za účelem posílení vnitřní soudržnosti a vypořádání se s ostatními národy.“²⁰

Praktickým využitím potenciálu kultury jako diplomatického nástroje se ve své knize *Kulturpolitik als Instrument der Außenpolitik totalitärer Staaten* věnuje Katja Gescheová. Čtenáři předkládá celkem pět různých motivů, lišících se ve sledovaných cílech, které mohou

---

¹⁶ MAREK, Michaela: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů*, in: KOVÁČ, Dušan – MAREK, Michaela – PEŠEK, Jiří et al.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů. Německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*, Ústí nad Labem: Albis international, 2009, str. 9–24, str. 11.

¹⁷ MAREK, str. 11.

¹⁸ GESCHE, Katja: *Kulturpolitik als Instrument der Außenpolitik totalitärer Staaten. Das Deutsche Auslands-Institut 1933–1945*, Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2006, str. 28–29.

¹⁹ MAREK, str. 21.

²⁰ JACOBSEN, Hans-Adolf: *Auswärtige Kulturpolitik als „geistige Waffe“*. Karl Haushofer und die Deutsche Akademie (1923–1927), in: DÜWEL, Kurt – LINK, Werner (Hrsg.): *Deutsche auswärtige Kulturpolitik seit 1871*, Köln – Wien: Böhlau Verlag, 1981, str. 218–261, str. 237.

vést státní aparát k prosazování zahraniční politiky se zřetelem ke kultuře. Jedním z nich je i takzvaná péče o vlastního národního ducha.

Do této kategorie lze zařadit i podporu či péči o německou diasporu, tedy již mnohokrát zmiňované Němce žijící vně hranic Výmarské republiky. Tento motiv Gescheová charakterizuje jako snahu zabránit ztrátě identity příslušníků německého etnika, žijícího vně říšských hranic, a sice z důvodu jejich významnosti nebo z důvodů taktických. Dle předloženého pojetí je tato „péče“ realizována různými prostředky.

Zapojeny do podpůrného procesu mohou být jak organizace zřizované státem, tak organizace soukromé. Efektivním nástrojem je rovněž navázání spolupráce v oblasti vzdělávání pomocí různých výměnných programů od základních škol, po instituce poskytující terciární vzdělávání. Do této kategorie spadá i poskytování osvětového materiálu. Nelze samozřejmě zapomínat ani na podporu kultury prostřednictvím kulturních institucí jakými jsou například divadla. Mělo by probíhat i utužování vzájemných osobních kontaktů ve formě návštěv či alespoň korespondence. Dalším nástrojem byl i nátlak na „hostitelský stát“ za účelem vydobytí více práv pro německou menšinu. Do jaké míry byly zmíněné prostředky využívány v rámci propagandy spjaté s říšským akademickým prostředím, bude objasněno ve třetí kapitole týkající se její realizace.²¹

Otázkou zůstává, co lze ještě nazvat péčí a co už je propaganda. V této souvislosti je též rozhodující pozice pozorovatele. Podpora německé kultury, kterou příslušník tohoto etnika vnímá jako pozitivní kulturní sebeinterpretaci, může být z pozice jiného pozorovatele, například československého občana neněmecké národnosti, označována již jako kulturní propaganda. Významový rozdíl je zřejmý, hranice mezi oběma interpretacemi téhož však již tak jednoznačná není.

„Slovo propaganda je dnes univerzální, v každém kulturním prostředí má poněkud jiný význam,“ napsal již v roce 1937 ve své tematické stati Oskar Butter²², „[tento výraz] má tolik významů, kolik autorů se pokusilo o definici propagandy.“²³ Jeho tvrzení nepozbylo platnosti ani po desítkách let. Vnímání tohoto fenoménu je determinováno různými faktory, mimo jiné i dosavadními zkušenostmi s tímto jevem. Historik Jiří Hnilica, zabývající se souvislostí mezi vzděláním a propagandou v rámci československo-francouzských vztahů v první polovině 20. století, ve své práci píše, že v meziválečných letech bylo obecné vnímání

---

²¹ GESCHE, str. 50–52.

²² Oskar Butter (1886–1943) byl žurnalistou, sociologem a diplomatem. V letech 1920–1938 působil na československém Ministerstvu zahraničních věcí.

²³ BUTTER, Oskar: *Propaganda*, Sociologická revue, č. 8, 1937, str. 20–52, str. 25.

dotčeného pojmu prosto onoho až pejorativního nádechu, jímž disponuje v dnešní době. „[Ve 20. a 30. letech] byly ekvivalentem slova propaganda pojmy jako „šíření“, „rozvoj“, „expanze“ a „vliv“.“²⁴ Významový posun směrem k negativnímu vnímání pojmu měla zapříčinit až následná zkušenost s Goebbelsovým pojetím tohoto mocenského nástroje či následné využívání propagandistických prostředků komunistickým režimem. S přihlédnutím k některým praktikám, jež budou uvedeny ve čtvrté kapitole, lze však dle mého názoru tvrdit, že v souvislosti s německým akademickým prostředím a protičeskoslovenskými výpady či nepřátelsky podmíněnou činností, se pojem propaganda již ve 20. letech 20. století začal posouvat významově negativním směrem od popisovaného meziválečného nazírání na francouzskou propagandu.²⁵

Podle Dagmar Magincové se poválečná zkušenost s ideologickým působením státního aparátu odrazila i ve schopnosti české společnosti detekovat působení propagandy, neboť ji na základě své mnohaleté zkušenosti s propagandistickými prostředky výše zmíněných vládnoucích režimů ztotožňuje především „s jeho marxistickým, respektive leninským pojetím, jež otevřeně prosazuje propagandu jako nutný nástroj ideologického působení strany za účelem posílení politického uvědomění lidu.“²⁶ Tento způsob vnímání zhoršuje schopnost odlišit otevřeně nedeklarované způsoby manipulace.²⁷

Podle schopnosti určit původ sdělované informace a na základě její celkové důvěryhodnosti rozlišují Garth S. Jowett a Victoria O'Donnellová tři druhy propagandy, a sice bílou, šedou a černou. V prvním případě pochází sdělované informace ze zdroje, který lze ztotožnit, a které jsou ve své podstatě pravdivé. Fakta jsou však záměrně vyzdvihována či upozaďována tak, aby se původce sdělení mohl prezentovat v tom nejlepším světle.²⁸ V případě černé propagandy dochází k záměrnému klamání a zdroj informací nelze detekovat. Příjemce sdělení je tedy konfrontován s účelovou lží.²⁹ Někde mezi těmito dvěma póly se pak nachází šedá propaganda, která se vyznačuje nejasně identifikovatelným zdrojem, a tudíž nelze sdělované informace považovat za důvěryhodné.³⁰ Propagandistické prostředky interpretované ve čtvrté kapitole této práce však nelze dle mého názoru jednoznačně přiřadit

---

²⁴ HNILICA, Jiří: *Francouzský institut v Praze 1920–1951. Mezi vzděláním a propagandou*, Praha: Karolinum, 2009, str. 20.

²⁵ Ibid.

²⁶ MARGINCOVÁ, Dagmar: *Úvod. Propaganda jako jeden z instrumentů moci*, in: KOUBA, Miroslav – MARGINCOVÁ, Dagmar – ŘÍHA, Ivo: *Kontexty propagandy*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, str. 9–12, str. 10.

²⁷ Ibid.

²⁸ JOWETT, Garth – O'DONNELL, Victoria: *Propaganda & persuasion*, Los Angeles: SAGE Publications, 2012, str. 17.

²⁹ Ibid., str. 18.

³⁰ Ibid., str. 20.

žádné z těchto kategorií. Jednotlivá opatření, projevy apod. by bylo nutno posuzovat případ od případu, mnohdy však chybí k jejich klasifikaci i přesnější informace. Přistoupíme-li však na určité zobecnění dané problematiky, lze tvrdit, že zjištěné propagandistické prostředky se pohybovaly na úrovni bílé a šedé propagandy.

Z hlediska zaměření této práce na činnost na akademické půdě Výmarské republiky je aplikovatelná též definice Thymiana Bussemmera, jenž hovoří o propagandě jako o politické kampani či o prostředku k integraci ve společnosti.³¹ Oba výklady stejného pojmu jsou akceptovatelné, neboť například četné protičeské projevy spjaté s vysokoškolským prostředím Německa se dají bez problému přirovnat k určitému druhu politické kampaně. Veškeré počínání nacionalistických kruhů vůči československým, respektive zahraničním Němcům, se dá označit i jako pokus o integraci, i když trochu odlišný od těch, které známe. Šlo totiž o integraci v rámci jednoho velkého německého národa, národa, jenž byl jednotný jen zdánlivě.

2.2. Zahraniční němectví

„Zahraniční němectví se stalo do určité míry módou. Pro některé dokonce sportem,“ napsal v roce 1929 ve své studii *Das Auslanddeutschum als Kulturfrage* Georg Schreiber.³² Faktem zůstává, že idea zahraničního němectví a její uplatnění v koncepci zahraniční politiky Výmarské republiky zažily právě ve 20. letech 20. století nebývalý rozmach, neboť se podařilo vzbudit zájem o tuto problematiku napříč tehdejší společností.³³ Na tamním ministerstvu zahraničních věcí bylo v roce 1920 v souvislosti s reorganizací jeho struktury dokonce zřízeno zvláštní oddělení,³⁴ v jehož dikci se ocitla právě problematika němectví v cizině.³⁵ Jak však podotýká výše zmíněná publikace, „doposud se zdaleka nestala národním hnutím. Tomuto často až příliš hlasitě deklarovanému cíli jsme ještě na hony vzdáleni.“³⁶

Kořeny vzniku tohoto konstruktů sahají hlouběji do minulosti. Konstituovat se začal již v průběhu 19. století v souvislosti s masovými migračními vlnami obyvatelstva z německého území.³⁷ Poválečný status quo, určený Versailleským mírovým systémem, zásadním způsobem ovlivnil postavení i sebereflexi německého národa: „Viděno geograficky

³¹ PEHR, Michal: *Československá propaganda ve třicátých letech 20. století. Nesnadná cesta k vytvoření ministerstva propagandy*, Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století, roč. 5, č. 2, 2013, str. 58.

³² SCHREIBER, Georg: *Das Auslanddeutschum als Kulturfrage*, Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1929, str. 8.

³³ BARBIAN, Nikolaus: *Auswärtige Kulturpolitik und „Auslandsdeutsche“ in Lateinamerika 1949–1973*, Wiesbaden: Springer VS, 2014, str. 43.

³⁴ Jeho plný německý název zní: Abteilung für Deutschum im Ausland und kulturelle Angelegenheiten.

³⁵ BARBIAN, str. 68–9.

³⁶ SCHREIBER, str. 8.

³⁷ BARBIAN, str. 43.

a geopoliticky, posuzováno z hlediska státoprávního a dějinného vývoje, vytvořila teprve první světová válka a poválečné období ten těžko přijímaný politický *fait accompli*, jehož znalost je předpokladem k celému studiu zahraničního němectví.³⁸ Georg Schreiber měl tímto na mysli diasporu německého národa napříč nově konstituovanými národnostními státy, „v oddělených komnatách třinácti evropských zemí“. Tento přístup vítězných velmocí vyvolal na poražené straně negativní emoce a položil tak základy politické teorie, respektive ideologie založené na jednotě německého národa bez ohledu na průběh státních hranic.³⁹ „[Německý] národní zájem se po roce 1918 stále více odkláněl od idey velkého státu k ideje velkého národa.“⁴⁰

Dle dobové německé publikace *Gesamtüberblick über das Deutschtum außerhalb der Reichsgrenzen*, vydané Hansem Nawiaskym⁴¹, nepředstavuje vymezení pojmu „zahraniční němectví“ nikterak triviální záležitost. Veškeré němectvo žijící vně říšských hranic rozděluje ve zmíněné brožůře do tří kategorií.

Jednu ze skupin představují malé německé komunity, jež jsou rozesety po celém světě, a to především na americkém kontinentu.⁴² Další kategorii představují Němci tvořící malé jazykové ostrůvky v zemích východní a jihovýchodní Evropy⁴³. Třetí a z hlediska této práce stěžejní skupinu představuje takzvaný pás Němců žijících v pohraničí⁴⁴, včetně jazykových ostrůvků nacházejících se v jeho těsné blízkosti. Navzdory státním hranicím tvoří právě tato skupina spolu se svými říšskými pokrevními bratry jednotu, německým národem obývané území.⁴⁵ Schreiber ji označuje za „nepostradatelný most k zahraničnímu němectví,“ neboť „snižuje vzdálenost a zvyšuje duchovní blízkost.“⁴⁶

Do oblastí obývaných pohraničními Němci lze přirozeně zařadit československé pohraničí, takzvané Sudety, o jejichž německých obyvatelích se výše uvedená publikace

---

³⁸ SCHREIBER, str. 4–5.

³⁹ Ibid., str. 4–5.

⁴⁰ BARBIAN, str. 67.

⁴¹ Hans Nawiasky působil mimo jiné i jako profesor práva na mnichovské univerzitě, kterou byl v souvislosti s nacistickým převzetím moci nucen opustit. Laqueur jej označil „za jednoho z hlavních terčů nacistické propagandy na [mnichovské] univerzitě“. In: LAQUEUR, Walter: *Weimar 1918–1933. A Cultural History*, London: Phoenix Press, 2000, str. 186.

⁴² V některých pramenech se objevuje označení této skupiny obyvatelstva jako „*Ferndeutsche*“, tj. ve volném překladu „Němci žijící ve vzdálených zemích“.

⁴³ V některých pramenech se objevuje označení této skupiny obyvatelstva jako „*Inseldeutsche*“, tj. ve volném překladu „ostrovní Němci“.

⁴⁴ V německém originále je tato skupina obyvatel označována jako „*Grenzlanddeutsche*“. Tento výraz lze přeložit jako „pohraniční, respektive příhraniční Němci“.

⁴⁵ NAWIASKY, Hans (Hrsg.): *Vorträge der akademischen Ortsgruppe München des Vereins für das Deutschtum im Auslande: Gesamtüberblick über das Deutschtum außerhalb der Reichsgrenzen*, München: Dr. Franz A. Pfeiffer Verlag, 1926, str. 10–12.

⁴⁶ SCHREIBER, str. IX.

zmiňuje následovně: „Sudetští Němci jsou z velké části výrazným, národně uvědomělým, ekonomicky čilým a schopným národem, dost možná představují to nejlepší z německého národa v bývalé rakousko-uherské monarchii. Jsou ale vystaveni nesrovnatelnému politickému a ekonomickému tlaku.“⁴⁷ I Gustav Jungbauer se ve svém článku *Die deutsche Volkskunde in der Tschechoslowakei* krátce věnuje srovnání československých občanů německé národnosti s jejich říšskými kolegy. Podle jeho názoru jsou si obě skupiny podobné, avšak v určitých ohledech lze pozorovat rozdíly, které pramení z odlišného způsobu vzdělávání. Mimo jiné uvádí, že „na rozdíl od říšského Němce disponuje příhraniční Němec, jenž se stále musí strachovat o zachování svého národa, větším sebevědomím“.⁴⁸

Přesné vymezení tohoto pojmu začalo být aktuální až o několik let později, kdy byl první pokus o demokracii na německém území – Výmarská republika – již minulostí. V roce 1937 spustil rozsáhlou diskuzi na toto téma dotaz tehdejšího maďarského ministra zahraničí vůči nejmenovanému představiteli německého velvyslanectví, jak si vlastně vykládá pojem „Auslandsdeutsche“.⁴⁹ Z oficiálních míst přišla odpověď, že „se podle všeobecných jazykových zvyklostí používá pro německé menšiny žijící v zahraničí výraz „Volksdeutsche“ a říšským Němcům žijícím v cizině je pak určen výraz „Auslandsdeutsche“. K tomuto vysvětlení je však ještě připojen dodatek, že „by bylo vhodné, aby nebylo vydáváno žádné oficiální nařízení, které by význam těchto pojmů úředně zakotvil.“⁵⁰ Z toho je zřejmé, že se pojem „Auslandsdeutsche“ nepřestal dále vyvíjet. Pro tuto práci je však podstatné, jak byl jeho význam vykládán v období Výmarské republiky.

Studované prameny ukázaly, že ve zkoumaném období bylo s pojmy zahraniční, respektive pohraniční němectví (Auslands- und Grenzlanddeutschtum) zacházeno poněkud vágně. V souvislosti s československými občany německé národnosti se v archivních dokumentech i v dobové literatuře objevují oba výše zmíněné pojmy a stejně tomu je i v této diplomové práci, jejímž záměrem není hledat exaktní definice ani zkoumat existenci rozdílů uvnitř této vybrané skupiny jedinců. Hledání odlišností nekoresponduje ani s meritem celé problematiky, kterým je snaha o sjednocení německého národa napříč světem, důraz na pospolitost a společné znaky. Jak již bylo řečeno v úvodu této práce, československými studenty německé národnosti jsou míněni ti občané Československa, kteří se pohybovali v německém prostředí a jako mateřský jazyk udávali právě němčinu.

---

⁴⁷ NAWIASKY, str. 15.

⁴⁸ JUNGBAUER, Gustav: *Die deutsche Volkskunde in der Tschechoslowakei*, in: De GRUYTER, Walter (Hrsg.): *Deutsche Volkskunde im außerdeutschen Osten*, Berlin – Leipzig: Walter De Gruyter & Co., 1930, str. 5–6.

⁴⁹ PA AA, RZ 510, R 60491, Budapest, 7. Mai 1938, str. 1.

⁵⁰ Ibid., Berlin, 11. Juni 1937, str. 1.

Pro zajímavost učiníme malý exkurs mezi encyklopedické definice pojmu „Němec“ v dobových, respektive časově blízkých dílech. Například *Masarykův slovník naučný* (1931), který věnuje uvedenému výrazu poměrně široký prostor, uvádí, že „ač do roku 1871 nebyli sjednoceni v jediném společném státě, přece jako národ jeví Němci společné povahové rysy.“⁵¹ Následuje zevrubný popis kladných a záporných vlastností, jimiž se tento národ jako celek vyznačuje. Pozitivně je hodnocena jejich „houževnatá pracovitost, podnikavost, pevný cíl a k němu vědomě směřující důsledná metoda, vědomí odpovědnosti, spolehlivost, vlastenectví, vyvinutý smysl pro státní pořádek a kázeň.“⁵² Co se týče stinných stránek letory tohoto národa, nebere si článek rozhodně servítky, vyzdvihuje především německý „sklon k uplatňování hrubé síly, (...) přesvědčení o převaze německé kultury, (...) pánovitost, podceňování druhých národů a států“.⁵³ Němcům připisuje i určitou sentimentálnost. Přestože v této práci není prostor pro kliše, některé z výše uvedeného výčtu vlastností čtenáři jistě vytanou na mysli při pročítání čtvrté kapitoly, věnující se praktickému uplatnění propagandistických prostředků. Především zmíněná sentimentálnost a s ní spojený patos našly často uplatnění v písemných či ústních projevech. Hojně skloňovaným pojmem bylo přirozeně i vlastenectví, v tomto případě ovšem s určitým přesahem – nešlo ani tak o oddanost zemi, nýbrž celému německému národu, roztroušenému po celém světě.

O zahraničním němectví se článek zmiňuje pouze okrajově, když uvádí, že „sídla Němců se dělí na dva od sebe velice odchylné světy,“ čímž míní kompaktní německé území s jádrem v Německu a Rakousku, včetně přilehlých oblastí s německou menšinou, a německé komunity, které nemají bezprostřední kontakt se zmíněnými státy, přesto se „skoro všude v cizím národním živlu udrželi trvale, především pro svou kulturní a hospodářskou úroveň.“⁵⁴

Komenského slovník naučný (1938) věnuje definici pojmu „Němci“ o poznání menší prostor, ani jeho podání však není bez zajímavosti. Dle něj se k tomuto národu řadí „obyvatelé Evropy a i jiných světadílů, kteří německy mluví, myslí a cítí, v počtu asi 94 milionů duší (v Evropě 83 milionů)“.⁵⁵

Péče o zahraniční němectví dala vzniknout velkému množství státních, polostátních i nestátních organizací, případně institucí. V této souvislosti byla rovněž řeč o rozsáhlém „Deutschtumapparatu“, tedy aparátu, jehož předmětem činnosti byla čistě péče o němectví.

---

⁵¹ Němci, in: *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*, 5. díl, N – Q, 1. vyd. Praha: Československý Kompas, 1931, str. 93.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Němci, in: *Komenského slovník naučný*, 8. svazek (Míle – Perštejn), Praha: Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného, 1938, str. 236.

Rozkvět zažíval například spolek *Verein für Deutschtum im Ausland* (VDA)⁵⁶, který dokázal mimo jiné i skrze propagační akce pořádané přímo ve vybraných vzdělávacích ústavech – od základních škol až po univerzity – získat pro svou věc početnou skupinu mladých lidí. O této jeho práci s mládeží se zmiňoval i Konzulát ČSR v Norimberku, jenž dával otázkám československé iredenty a spolkům spojeným se zahraničním němectvím ve svých situačních zprávách poměrně značný prostor. O zmiňovaném spolku píše kromě jiného následující: „*Verein für Deutschtum im Auslande* jest pověřen péčí o školství a kulturní potřeby Němců v zahraničí. Program svůj plní organisováním výchovy zahraniční německé mládeže v duchu lidoveckém a velkoněmeckém.“⁵⁷

Výrazným hráčem v otázkách týkajících se zahraničního němectví byl i ústav *Deutsches Ausland-Institut* (DAI)⁵⁸, založený již na počátku roku 1917, jehož ambicemi bylo vytvořit „dokumentační centrum pro veškeré otázky zahraničního němectví a nauky o cizích zemích“.⁵⁹ Institut se od ostatních organizací zmíněných v této práci odlišoval tím, že nevytvářel síť poboček po celé zemi. Jeho hlavním a jediným sídlem bylo německé město Stuttgart, kde se nacházela i velmi dobře vybavená knihovna schraňující publikace a jiné dokumenty týkající se zahraničního němectví. Jak bylo již naznačeno výše, cílem institutu nebyla v souvislosti s ostatními organizacemi často skloňovaná péče o zahraniční Němce, nýbrž osvětová činnost mezi říšskými Němci. K tomuto účelu byla tamní unikátní sbírka děl hojně využívána.⁶⁰

Čilou činnost vyvíjela i organizace *Bund der Auslandsdeutschen* (BdA)⁶¹, jejíž členská základna se skládala převážně z Němců žijících mimo říšské území. Pojítkem všech zmíněných organizací byla osvěta veřejnosti v oblasti zahraničního němectví.⁶² Řada spolků zabývajících se nějakým způsobem tímto konstruktem, z výše zmíněných předně *Verein für Deutschtum im Ausland* a *Bund der Auslandsdeutschen*, se v roce 1922 sdružila pod zaštiťující organizaci *Zweckverband der freien Deutschtumsvereine*⁶³. I nadále však působily

---

⁵⁶ Volný český překlad zní Spolek pro němectví v cizině.

⁵⁷ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Norimberk 1927, Zpráva „Organisace německých spolků pro pohraniční a zahraniční Němectví“ z 8. června 1927, str. 2.

⁵⁸ Volný český překlad zní: Německý zahraniční institut.

⁵⁹ BARBIAN, str. 70–72.

⁶⁰ DÜWELL, Kurt: *Deutschlands auswärtige Kulturpolitik 1918–1932. Grundlinien und Dokumente*, Köln – Wien: Böhlau Verlag, 1976, str. 110.

⁶¹ Volný český překlad zní: Spolek zahraničních Němců.

⁶² BARBIAN, str. 70–72.

⁶³ Volný český překlad zní: Účelový svaz nezávislých spolků pro němectví.

pod původními názvy. Fúze se uskutečnila z popudu ministerstva zahraničí a jejím účelem byla efektivnější vzájemná spolupráce a koordinace jejich činnosti.⁶⁴

Na závěr je dobré zmínit, že uvedeny byly pouze nejaktivnější a nejvýrazněji se projevující spolky, respektive instituce; úplný výčet všech struktur, které měly co do činění s předmětným národnostním konstruktem, by byl daleko obsáhlejší.

---

⁶⁴ DUWELL, str. 111.

3. Vysoké školství výmarského Německa

Mezinárodní izolace, do níž bylo Německo v rámci poválečného vyrovnání vítěznými velmocemi uvrženo, pocítilo obyvatelstvo v různých sférách života. Své malé „Versailles“ zažila i říšská vědecká obec. Jejich symbolem se stala konference Mezinárodní akademie věd, již bezprostředně po skončení první světové války hostil Londýn. Ještě v říjnu 1918 padlo v hlavním městě Spojeného království rozhodnutí o bojkotu německých učenců i tamní vědy jako takové. Dle původních představ měl tento stav trvat minimálně do roku 1931. De facto začalo však již v roce 1926 docházet k jeho uvolňování, a sice v souvislosti se vstupem Německa do Společnosti národů v roce 1926.⁶⁵

Zmíněný bojkot nebyl cíleně namířen vůči vysokým školám jako takovým, ale vědeckou činnost a terciární vzdělávání od sebe nelze oddělit. Na počty imatrikulovaných cizinců na říšských vysokých školách však toto rozhodnutí bezprostřední vliv nemělo. V tomto ohledu hrály roli i další faktory, například finanční náročnost studia – obzvláště v době gradující hospodářské krize v roce 1923 bylo studium v Německu pro cizince z tohoto hlediska velmi výhodné. Veřejné mínění však nebylo, především v krizových dobách, příchodním cizincům nakloněno právě přátelsky.⁶⁶

Zatímco na přelomu 19. a 20. století se říšské vysoké školy těšily pověsti elitních vzdělávacích institucí a úměrně této skutečnosti se také jejich podíl na akademické peregrinaci řadil k nejvyšším na světě, zejména od poloviny 20. let bylo již možno zřetelně pozorovat změnu tohoto trendu ve prospěch Francie, jež zahraniční studenty přijímala s otevřenou náručí a rostoucímu počtu zahraničních zájemců o studium na tamních vysokých školách vycházela aktivně vstříc, dbajíc na vlastní sebepropagaci. Její kulturně politický význam tak po skončení „Velké války“ rostl právě na úkor Výmarské republiky.⁶⁷

---

⁶⁵ HEILBRON, Friedrich: *Hochschule und auswärtige Politik*, in: DOEBERL, Michael et al. (Hrsg.): *Das akademische Deutschland*, Bd. III, Berlin: C.A. Weller Verlag, 1930, str. 143–152, str. 144.

⁶⁶ STULÁKOVÁ, str. 26–27.

⁶⁷ Ibid., str. 8.

3.1. *Akademické prostředí Výmarské republiky a zahraniční německví*

Do nové, „demokratické“ éry vstoupilo Německo se dvěma novými univerzitami, jež byly založeny v roce 1919 v Kolíně nad Rýnem a Hamburku. Celkem se tak jejich počet vyšplhal na 23.⁶⁸

Nová studijní místa byla zapotřebí, neboť v bezprostředních poválečných letech musely vzdělávací instituce řešit přetlak studentů vzniklý jednak přerušením výuky během válečných let – a to v případě mužů, jednak rostoucím počtem posluchaček, neboť ženy, jež byly v době války odkázány samy na sebe, prošly určitým emancipačním vývojem a to se projevilo i v jejich touze studovat.⁶⁹

Jak bylo již zmíněno, leitmotivem procesu poválečného „znovuzrození“ silného německého národa byl důraz na jeho rozvětvenost a jednotu zároveň, jenž mu měl pomoci znovu získat ztracené sebevědomí. Tuto zprvu spíše hypotetickou soudržnost říšských Němců s Němci „zahraničními“ bylo v krizových poválečných letech nutno uvést v praxi. Určitým potenciálem k psychologickému sjednocení německé diaspory disponovaly i říšské vysoké školy.

V tomto smyslu informuje své čtenáře i obsáhlý dobový sborník *Das akademische Deutschland* (1930), jež dává velký prostor tématům jako je propojení akademického prostředí se zahraniční politikou a neopomíjí ani podtržení významu studia zahraničních studentů německého původu na říšských vysokých školách: „Pro znovuprobuzení ztraceného pocitu národní sounáležitosti, pro posílení německého národa v zahraničí, a to jak po stránce psychologické tak ekonomické, jsou studenti a mladí akademici vychovaní v Říši těmi nejlepšími bojovníky. Jsou nejlepšími prostředníky pro budování dobrých politických, hospodářských i duchovních vztahů mezi německou říší a jejich státy. Má-li si německý národ vydobýt zpět své ztracené postavení a svůj světový význam, pak k tomu může dojít pouze za použití duchovních zbraní. Umět je použít se musí německé zahraniční studentstvo naučit samo a vychováno musí být v Říši.“⁷⁰

---

⁶⁸ Jednalo se o univerzity v Heidelbergu (1386), Lipsku (1409), Rostocku (1419), Greifswaldu (1456), Freiburgu (1457), Tubinkách (1477), Marburku (1527), Královci (1544), Jeně (1558), Würzburgu (1582), Giessenu (1607), Kielu (1665), Halle (1694), Vratislavi (1702, nově zal. 1811), Göttingenu (1737), Erlangenu (1743), Münsteru (1780), Berlíně (1809), Bonnu, (1818), Mnichově (1826), Frankfurtu nad Mohanem (1914), Hamburku (1919) a Kolíně nad Rýnem (1919), in: STULÁKOVÁ, str. 82.

⁶⁹ Ibid., str. 15.

⁷⁰ WERTHEIMER, Fritz: *Auslanddeutsche Studierende an deutschen Hochschulen*, in: DOEBERL, Michael et al. (Hrsg.): *Das akademische Deutschland*, Bd. III, Berlin: C.A. Weller Verlag, 1930, str. 517–522, str. 522.

Zahraniční Němci představují podle výše zmíněného díla zvláštní skupinu, jejíž vzdělávání na kvalitních vysokých školách Výmarské republiky má být pozitivně přijímáno hned z několika důvodů. Vedle neustále zmiňovaného upevňování vazeb uvnitř německého národa hovoří autor parafrázovaného článku i o nutnosti posílení významu samotných zahraničních Němců jako takových. Pro zachování kontinuity jejich německví je nutno v jejich řadách podpořit vznik nové vedoucí vrstvy. Právě v tom spatřuje pisatel akademický i politický význam podpory jejich vzdělávání na říšském území. Tato nově vzniklá elita má z podstaty své existence prospívat nejen vlastnímu etniku, ale i přispívat k porozumění mezi ostatními evropskými národy: „Tato touha zůstat Němcem, ten pud sebezáchovy, ta síla sebeutvrzování, vyžadují novou vedoucí vrstvu. Toto je akademický i národně politický význam studia zahraničních Němců v Říši.“⁷¹

Říšské ministerstvo zahraničí pozvedlo otázku studentské mobility na politikum, i když tak učinilo neveřejně. Rozhodlo se, že bude cíleně podporovat studium vybraných zahraničních studentů, kteří by mohli být Německu po návratu do vlasti prospěšní tím, že budou na základě svých získaných vlastních pozitivních zkušeností vylepšovat jeho pošramocený obraz. Toto studium však nemělo být určeno všem, adepti měli být vybíráni dle potenciální prospěšnosti. Měli se jimi stát především příslušníci německého etnika žijící mimo říšské území, již zmínění zahraniční Němci.

Rozhodujícím kritériem se měla stát kvalita, nikoliv kvantita.⁷² Tato myšlenka se stala skutečností v červnu 1925, kdy byla založena nadace *Alexandr von Humboldt-Stiftung*. Do názvu bylo záměrně použito jméno významné německé osobnosti 19. století, nezainteresovaný člověk tak mohl nabýt dojmu, že se jedná o společnost s dlouholetou tradicí. A to byl právě záměr ministerstva zahraničí – pokusit se všemi možnými způsoby zastřít pravý účel této organizace.⁷³

Propaganda, již pod zástěrkou nadace zaštitěné slavným jménem vyvíjel tento vládní úřad od poloviny 20. let 20. století, cílila primárně na jednotlivce.⁷⁴ V jeho hledáčku se ocitali studenti, kteří skýтали větší potenciál než pouze ten intelektuální – vědecký. Museli se jevit vhodnými kandidáty pro skutečný účel – napravení reputace státu, jež byl v takzvané Velké

---

⁷¹ Ibid., str. 519.

⁷² STULÁKOVÁ, str. 28.

⁷³ Ibid., str. 29–30.

⁷⁴ Vzhledem k již dříve zmíněnému stavu pramenné základny v českých archivech je možné pouze potvrdit, že zmíněná stipendia byla přidělena i některým československým občanům, konkrétnější informace však bohužel nejsou dohledatelné. Rovněž výpovědní hodnota archiválií uchovávaných ve fondu nadace *Alexander von Humboldt-Stiftung (1925–1927)* Spolkového archivu v Berlíně-Lichterfelde (BArch, R 8088, 746) je v podstatě nulová. Podklady pro další bádání tímto směrem je možno spatřovat v Politickém archivu Ministerstva zahraničních věcí se sídlem v Berlíně.

válce považován za agresora, v důsledku čehož reputace Německa na mezinárodní scéně značně utrpěla. Učinit z Výmarské republiky opět rovnocenného hráče, to byl skutečný účel existence výše zmíněné organizace.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o plán říšského ministerstva zahraničních věcí⁷⁵, vycházel z nejvyšších státních kruhů, jinými slovy „shora“. Akademické prostředí ovšem zaznamenalo i jiné pokusy o vymanění se z mezinárodní izolace, pokusy, které vycházely zjednodušeně řečeno „zdola“, od běžného studentstva. Hnacím motorem nebylo vystoupení z izolace, prim zde hrála velkoněmecká koncepce, spojení německého etnika v jeden celek. Cíleno nebylo na jednotlivce, naopak od počátku šlo o záležitost masovou, v níž sehrály významnou roli též rozličné studentské organizace.

3.1.1. Akademické Spolky

„Dějiny studentstva jsou v první řadě dějinami spolků“.⁷⁶ Tento výrok rakouského historika Gehlera nelze než potvrdit. Německá akademická obec představovala pro spolkovou činnost širokou platformu. Tato skutečnost, stejně jako různé zaměření těchto organizací mají za následek značnou nepřehlednost, jež stěžuje orientaci v tehdejších studentských organizacích. Obsáhnout byt' jen ty významnější není v rámci této práce možné. Tato diplomová práce si neklade za cíl ani vyčerpat téma spolků nacionálního zaměření.

Na základě, v rámci této práce, studovaných pramenů se dle mého názoru jeví jako nejzásadnější tři z nich, které budou na tomto místě blíže představeny. Smyslem ovšem není podrobná analýza činnosti a historie těchto organizací. Mnohem více si klade za cíl stručné zhodnocení podstaty jejich fungování z hlediska přeshraniční činnosti, vycházející již z jejich struktury.

V první řadě je třeba zmínit organizaci *Deutsche Studentenschaft*. To, co ji z pohledu autorky odlišuje od ostatních, je její základní idea postavená na velkoněmecké koncepci, spojená s určitou mírou akceptace ze strany vítězných států, respektive jejich zaštiťujících studentských organizací, které byly po jistou dobu dokonce za určitých podmínek ochotny brát ji jako rovnocenného partnera.

Jednalo se o spolek s celonárodní působností. Slovo „celonárodní“ v této souvislosti není myšleno ve smyslu „celostátní“, skutečně se jedná o celý německý národ, tedy i příslušníky etnika, kteří žili vně říšských hranic a byli občany jiných států. Právě tato

---

⁷⁵ Původní název v německém jazyce zní: Auswärtiges Amt.

⁷⁶ GEHLER, Michael: *Studenten und Politik. Der Kampf um die Vorherrschaft an der Universität Innsbruck 1918–1938*, Innsbruck: Haymon-Verlag, 1990, str. 11.

organizační struktura opět staví do popředí již mnohokrát zmiňovanou skupinu – zahraniční Němce.

Československé studentstvo německé národnosti se oficiální součástí této organizace stalo na jejím II. sjezdu v Göttingenu v roce 1920. Nově vzniklý takzvaný IX. kraj – Sudety (struktura organizace viz příloha č. IV) sdružoval „jednotlivé árijské studentské organizace z Německé univerzity v Praze, Německých vysokých technických škol v Praze a Brně, Báňské vysoké školy v Příbrami a Zemědělské akademie v Děčíně-Libverdě.“⁷⁷

Sudetoněmecká odnož spolku *Deutsche Studentenschaft* nebyla pouze členem „do počtu“, nýbrž svými postoji ovlivňovala i postavení celé organizace na mezinárodní scéně. Tím je myšlen především její vztah k internacionální studentské platformě se sídlem v Paříži nesoucí název *Confédération Internationale des Étudiants* (C.I.E.). Jejími členy byla celá řada národních studentských organizací. Vůdčí pozice patřila především vítězným státům z první světové války. Těm poraženým naopak bylo členství zprvu zapovězeno. Německé studentstvo mohlo začít s vyjednáváním o možném vstupu do C.I.E. až po přijetí Výmarské republiky do Společnosti národů v roce 1926.⁷⁸ Tento krok představoval, společně s uzavřením locarnských dohod o rok dříve, zásadní událost na evropské politické scéně. Německu se tak totiž mimo jiné otevřely nové možnosti pro revizi „nespravedlivého míru z Versailles“, jehož přijetí doposud určovalo jeho mezinárodní postavení.⁷⁹

Členství ve Společnosti národů přineslo Německu i další nové šance na začlenění se do evropských struktur. Organizaci *Deutsche Studentenschaft* díky tomuto kroku svítla naděje na oficiální zapojení do mezinárodního studentského života prostřednictvím C.I.E. Zásadním bodem při vyjednávání jejího vstupu byla struktura této německé studentské organizace, v níž nehrála rozhodující roli státní příslušnost, jako tomu bylo u ostatních svazů, ale národnost. Její působnost tak překračovala hranice Výmarské republiky. Problémem bylo, že připojením k C.I.E. za stávajících podmínek by se „dostalo sudetoněmecké studentstvo do regulovaného vztahu s československým studentským svazem“. Právě to byl však stav, kterému hodlalo zabránit: „(...) prohlašujeme, že vstup do C.I.E. můžeme vzhledem k naší velkoněmecké odpovědnosti akceptovat pouze tehdy, nevznikne-li tím žádné spojení s Čechy, jako by nás od nich oddělovala hranice; jediné poté můžeme nadále kulturně i reálně budovat velkoněmeckou myšlenku.“⁸⁰ Navzdory pokusům o vyřešení této zásadní překážky se ji

---

⁷⁷ JAWORSKI, Rudolf: *Na stráži němectví nebo v postavení menšiny? Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích Výmarské republiky a ČSR*, Praha: Pražská edice, 2004, str. 88–89.

⁷⁸ JAWORSKI, str. 94.

⁷⁹ MORAVCOVÁ, Dagmar: *Výmarská republika*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006, str. 125.

⁸⁰ JAWORSKI, str. 94.

nakonec překonat nepodařilo a organizace *Deutsche Studentenschaft* se tudíž především kvůli respektování neoblomného postoje svého IX. kraje členem C.I.E. nestala.⁸¹ Po ztroskotání snah o oficiální vstup na mezinárodní scénu zaměřila svou pozornost mimo jiné právě na zahraniční německví. Bližší informace o rozličných formách podpory této národnostní skupiny budou uvedeny v následující kapitole.

Další z nacionalisticky orientovaných vysokoškolských organizací, jejíž jméno bylo v prostudovaných pramenech často skloňováno, je spolek *Hochschulring deutscher Art*⁸². Proklamovaným smyslem jeho činnosti se mělo stát následující: „[naše práce] začíná u jednotlivce jakožto nositele národnosti, kterému má být ukázána správná cesta k národnímu velkému Německu a jemuž má být pomozeno překonat i ty nejtěžší překážky.“⁸³ Hlavní náplní práce tohoto spolku byla tedy jinými slovy nacionálně politická výchova studentstva. Teoretické znalosti dané tematiky měly být mládeži zprostředkovávány prostřednictvím takzvaných školících týdnů, jež byly zamýšleny pro širší obecnost. Zde nabyté znalosti však měly být dále prohlubovány a diskutovány v menším počtu účastníků, ve speciálně za tímto účelem sestavených pracovních skupinách, působících v místě jejich studia. Nutný kontakt s realitou pak mládež získávala intenzivní spoluprací s pohraničními oblastmi s vysokým podílem německého obyvatelstva, kde si mohla zprostředkovanou teorii ověřit též v praxi. Jak se píše v dobové publikaci věnující se prezentaci této organizace, vše výše zmíněné je v jejích silách: „Hochschulring může dávat podněty k této práci, může pro ni připravovat vhodné podmínky, a poté co je vykonána, může ji zúročit ku prospěchu znovuvzkříšení národa (...) ta drobná práce však leží na samotných lokálních organizacích a jednotlivých studentech.“⁸⁴

Počátky tohoto spolku lze vysledovat v Berlíně, kde se již od jara 1919 začala scházet skupina lidí, již pojil stejný pohled na směřování německého národa – tedy budování německé pospolitosti. Poté co se v průběhu roku 1919 a 1920 zkonstituovalo více podobně smýšlejících skupin, byl oficiálně založen první „vysokoškolský kroužek“, jenž deklaroval mimo jiné následující: „Jakožto němečtí studenti se spojujeme, abychom v odpovědnosti za náš národ spoluutvářeli budoucnost Německé říše a splnili naši studentskou povinnost býti všem Němcům vzorem národnostní jednoty.“⁸⁵ Členská základna spolku se poměrně rychle

---

⁸¹ Ibid., str. 94–95.

⁸² Volný český překlad zní: Německý vysokoškolský kroužek.

⁸³ THON, Günther (Hrsg.): *Sudetendeutscher Hochschulführer 1925/26*, Tetschen: Nordböhmisches Druck- und Verlagsanstalt, 1925, str. 202.

⁸⁴ THON, str. 200–201.

⁸⁵ Ibid., str. 198.

rozzrůstala, v roce 1925 už ve Výmarské republice, včetně přilehlých území s německou menšinou, existovalo více než 40 lokálních organizací.

Konzulát Československé republiky v Norimberku ve své obsažné zprávě z května 1925, týkající se politického vývoje v příslušném okrsku poukazoval na fakt, že „irredenta věnuje velikou pozornost také studentstvu, snažíc se získati co nejvíce dorostu inteligence do svých řad, od něhož si slibuje největší pomoci v budoucnosti.“⁸⁶ V této souvislosti zmiňuje jmenovitě právě organizaci *Hochschulring deutscher Art*, o níž konstatuje, že její lokální organizace působí už na všech vysokých školách, na kterých probíhá výuka v německém jazyce, tedy například i na norimberské Vysoké škole obchodní. Dále poukazuje na fakt, že tento spolek „má zvláštní výbor pro pohraniční a zahraniční německví, jež pracuje ruku v ruce se spolkem *Verein für Deutschtum im Auslande*.“⁸⁷ Konkrétní propagandistické prostředky, které lze ztotožnit právě s touto organizací, budou představeny v následující kapitole.

Dalším akademickým spolkem dotvářejícím mozaiku nacionalisticky zaměřených vysokoškolských organizací Výmarské republiky a majících bezprostřední vztah k zahraničnímu německví byl v Lipsku sídlící *Zentral Verband Auslandsdeutscher Studierender*⁸⁸. Tato organizace sdružovala většinu studentů německého původu, přicházejících do Výmarské republiky z cizích států. Její struktura byla velmi přehledná – při většině vysokých škol působila místní sdružení, která zaštiťoval výše zmíněný ústřední svaz.

Zpráva z května 1932 ohledně činnosti této organizace, kterou se podařilo nalézt, se zevrubně věnuje právě problematice studia zahraničních Němců na výmarských vysokých školách. Studenty německé národnosti přicházející z ciziny prezentuje jako „kulturní misionáře a prostředníky mezi říšskoněmeckým duchem a potřebami zahraničních Němců“⁸⁹. Zdůrazňuje rovněž, že cílem organizace je především upevňování vnitřních vazeb mezi jednotlivými skupinami zahraničních Němců a jejich říšskými kolegy, jinak řečeno snaha o vytvoření pospolitého německého národa.

Tohoto záměru mělo být dosaženo pomoci intenzivní a systematické kulturní výchovy zahraničních studentů. Důležitou roli zde hrála i samotná lokální sdružení, která měla možnost s vysokoškoláky pracovat individuálně. Formou speciálních kurzů, exkurzí i studijních cest měl německý student z ciziny získat co nejlepší představu o říšských poměrech.

---

⁸⁶ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Norimberk 1925, Zpráva „Vývoj politické situace v konsulárním okrsku v květnu 1925“, 28. května 1925, str. 40.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Volný český překlad zní: Ústřední svaz německých zahraničních studentů.

⁸⁹ PA AA, R 507, R 64219, Leipzig, 17. April 1932, str. 1–2.

Co se týče politického vzdělávání a činnosti, zastávala výše zmíněná organizace názor, že „každý vůdčí typ mezi zahraničními Němci bude zároveň politickým vůdcem. A právě z tohoto důvodu je potřeba jej seznámit rovněž se státní vědou, filozofií práva, právem menšin i geopolitikou.“⁹⁰ Zapojení těchto studentů do politického života Výmarské republiky ovšem dle jejího vyjádření vítáno nebylo. Pozitivně však byly hodnoceny snahy o praktické využití nabytých znalostí v podobě prázdninových praxí. Ideálně měl každý zahraniční Němec po absolvování svého studia setrvat ještě nějakou dobu v říšském prostředí, aby se zde po omezenou dobu zapojil do pracovního procesu a poznal tak i reálný život mimo vysokoškolské posluchárny. Dostačujícím časem měl být jeden až dva roky. Delší setrvání v Německu žádoucí nebylo. Zpráva výslovně zdůrazňuje, že po získání potřebných znalostí a zkušeností se student má vrátit zpět do země svého původu.⁹¹

---

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

4. Propagandistické prostředky

Na základě pečlivě zpracovaných statistik z let 1928–1933 (viz příloha č. II–III), shrnujících data poskytnutá jednotlivými říšskými vzdělávacími institucemi, lze konstatovat, že českoslovenští studenti německé národnosti v tomto období kontinuálně preferovali tři, respektive čtyři konkrétní německá města.

Velké oblibě se těšila metropole Berlín, jejíž Univerzita Pod Lipami⁹² byla zkoumanou skupinou jednoznačně nejnavštěvovanější. Vedle hlavního města pak směřovaly jejich kroky nejčastěji do spolkových zemí hraničících s Československem, tedy do Saska (především Lipská univerzita) a Bavorska (především Mnichovská univerzita). Zmíněné univerzity lze tedy z hlediska československých studentů německé národnosti označit jako spádové. Zaměříme-li se na vysoké školy technického zaměření, které se, co do počtu československých studentů, řadily k druhému nejnavštěvovanějšímu typu německých institucí poskytujících terciární vzdělávání, je situace obdobná. První příčku tentokrát přesvědčivě obsadila Technická vysoká škola v Drážďanech, následována Mnichovem a Berlínem.⁹³

Vzhledem k chybějícím statistickým údajům pro období mezi koncem první světové války a letním semestrem roku 1928 není možné přesnými čísly doložit údaje z předchozích let. Na základě zpráv, jež do Prahy směřovaly z jednotlivých zastupitelských úřadů Československé republiky ve výše uvedených městech⁹⁴, lze však předpokládat, že se ani situace před rokem 1928 od výše uvedených skutečností dramaticky nelišila.

Politické zprávy zmíněných institucí v Berlíně, Drážďanech a Mnichově z počátku 20. let se nesou v obdobném duchu – naznačovaly, že především tato konkrétní města se stala centrem nacionalisticky smýšlejících československých Němců. Akademické prostředí Výmarské republiky tak představovalo živnou půdu pro pravicově orientované československé studenty německého původu.

Ještě v roce 1929 stálo v jedné z politických zpráv berlínského vyslanectví, že „na většině německých škol stále ještě nebylo docíleno přelomu a německá říše jako republika netěší se na nich valné popularitě ani u profesorských sborů, ani u studentstva.“⁹⁵ Jejich negativnímu vymezování vůči novému státnímu zřízení se ve svém díle *Weimar 1918–1933* věnoval i Walter Laqueur, který uvedl, že pozitivní hodnocení republikánského zřízení ze strany členů výmarské akademické obce bylo spíše sporadickým jevem. Pokud se snad přeci

⁹² Německý název zněl: Universität unter den Linden; jedná se o dnešní Humboldtovu univerzitu.

⁹³ STULÁKOVÁ, str. 22–23.

⁹⁴ Jedná se o generální konzuláty v Berlíně, Drážďanech a Mnichově, dále o vicekonzulát v Lipsku.

⁹⁵ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Berlín 1929, Politická zpráva č. 201, 27. srpna 1929, str. 1.

jen objevilo, pak bylo učiněno se zjevnými rozpaky. Z této skutečnosti však podle jeho názoru nelze činit ukvapené závěry a domnívat se, že se tím spíše stanou zastánci nacistické ideologie. Situaci ve vysokoškolském prostředí do roku 1933 Laqueur v krátkosti shrnul slovy: „Ignorovali Hitlera, na druhou stranu však napadali republiku“.⁹⁶

„Bylo bez problémů možné,“ napsal též Laqueur, „studovat v průběhu 20. let na německé univerzitě a nepřijít do kontaktu s šovinistickými a rasistickými manifestacemi. Profesori si připravovali přednášky a zaobírali se svým výzkumem, studenti plnili zadané úkoly (...)“.⁹⁷ Tato teze mohla být dle mého názoru v případě československých studentů německé národnosti platná v případě vysokoškoláka – individualisty, který nevyhledával příliš společnost a nezapojoval se do spolkové činnosti či byl imatrikulován na vysoké škole, kde studoval jen malý počet jeho krajanů. Právě koncentrace nacionalisticky smýšlejících československých studentů německého původu na několika vybraných místech jim totiž umožňovala lépe soustředit své síly a působit v protičeskoslovenském duchu ve vlastních řadách, ale i na říšskou veřejnost. Domnívat se, že prvotní impuls k jejich radikalizaci vzešel z říšského prostředí, by bylo mylné. Na počátku stála intenzivní snaha zmíněných československých občanů německé národnosti vzbudit ve výmarském prostředí zájem o „svou věc“, který nebyl vůbec samozřejmý.

V tomto duchu se ve své knize *Výmarská republika* vyjádřila i Dagmar Moravcová, která československo-německé vztahy ve 20. letech 20. století označila za korektní. Tento stav dle jejího názoru umožnily především zanedbatelné územní ztráty ve prospěch Československa (na rozdíl od situace na hranicích s Polskem). Ani přítomnost početného německého obyvatelstva v československém pohraničí až do počátku 30. let nepředstavovala zásadní problém v bilaterálních vztazích obou zemí, neboť se v tomto případě nejednalo o říšské Němce. Docházelo-li ze strany Výmarské republiky k diplomatickým intervencím, dělo se tak většinou pouze v případě, že se daná záležitost týkala jejich vlastních občanů. Ve sporech či stížnostech takzvaných sudetských Němců se oficiální místa obvykle neangažovala⁹⁸ a zprvu jim nevěnovala velkou pozornost ani říšská veřejnost. Právě v tomto duchu se nesly i zprávy směřující ze zastupitelských úřadů v Německu do Prahy.

V září 1920 byla z Berlína do Prahy zaslána zpráva s následujícím obsahem: „Naši Němci chopili se zahraniční propagandy a vedou ji horečně energicky. Po celém světě shledávají a organisují své přátele, osoby i organisace, o které by se mohli opírat, v zemích

---

⁹⁶ LAQUEUR, str. 183–4.

⁹⁷ Ibid., str. 194.

⁹⁸ MORAVCOVÁ, str. 62–63.

centrálních podnikají tažení proti ČSR a v Německu jali se ke všemu, co tam podnikali pořádati veřejné schůze, akademie, večírky, na nichž falešnými informacemi budí snadno se nítící nenávist k našemu státu.“⁹⁹ Tato jejich aktivita se ovšem, jak zpráva uvádí závěrem, nesetkávala s náležitou odezvou stran výmarské veřejnosti, neboť tamní občan „má jiné starosti a bolesti“.¹⁰⁰

O rok později situaci obdobnými slovy glosoval i sám berlínský velvyslanec Tusar: „Přesvědčil jsem se nescíselněkrát, v osobním styku se zdejšími lidmi, že Čecho-Němci, usazení v ČSR, příliš přeceňují interes říšských Němců o jejich osud.“¹⁰¹

Ve stejné době v obdobném duchu referoval i generální konzulát v Drážďanech, v jehož hlášení se uvádí, že v působišti úřadu se „skutečně schází nitky revoluční propagace Němců v Čechách, a sice hlavně z Liberce a Karlových Varů. Hlavními činiteli jsou vysokoškolští studenti studující v Lipsku i v Drážďanech“.¹⁰² Tentýž úřad v jiné zprávě hovoří o sílících nacionalistických náladách, bujících zejména na tamní akademické půdě.¹⁰³ Problematiku narůstajícího nacionalismu ve výmarském vysokoškolském prostředí neopomíjí ani zprávy z bavorského Mnichova, které jako doklad přináší výrok jistého univerzitního profesora: „Na našich vysokých školách nesmí rozhodovat vědomosti, nýbrž smýšlení“.¹⁰⁴

Zmíněný stav se v průběhu let však zřejmě měnil, jak naznačuje zpráva norimberského zastupitelského úřadu z roku 1927: „(...) ve složení a hlavně ve vedení těchto [iredentistických – pozn. autorky] spolků mají stále větší převahu příslušníci říšsko-němečtí, kdežto příslušníci českoslovenští, účastníci se věci z přesvědčení, zůstávají v mizivé menšině.“¹⁰⁵

Určitá propagandistická činnost související s československými Němci byla v akademické obci Výmarské republiky prokazatelně přítomna po celou dobu existence tohoto státního zřízení. Nedá se ovšem říci, že by, alespoň zpočátku, byla jakkoli centrálně řízena. Iniciativa vycházela od jednotlivců, spolků, či vysokých škol jako takových. Vzhledem k velkému počtu organizací a rozsáhlosti říšské akademické obce je možno zvolit několik přístupů k této problematice. Nabízí se například možnost věnovat se cíleně konkrétní vzdělávací instituci nebo činnosti vybraného spolku či organizace. Předložená práce se však

---

⁹⁹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Berlín 1920, Zpráva „Němci na cestách světem“, 2. září 1920, str. 1.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Berlín 1921, Řádná politická zpráva, 5. října 1921, str. 30.

¹⁰² AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Drážďany 1921, Situační zpráva za měsíc březen, str. 8.

¹⁰³ Ibid., Řádná politická zpráva za měsíc srpen, nečíslováno.

¹⁰⁴ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1922, Zpráva „Vojenské přípravy“, str. 1.

¹⁰⁵ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Norimberk 1927, Zpráva „Vývoj situace v norimberském konsulárním okrsku v srpnu 1927“, 29. srpna 1927, str. 13.

snaží vnímat akademické prostředí Výmarské republiky jako celek a vyčlenit faktické propagandistické akce, respektive prostředky, které byly za doby její existence používány a jsou z hlediska této práce zajímavé. Tento přístup s sebou ovšem přináší i fakt, že ne vždy bylo možné určit iniciátora příslušné akce či opatření.

Výraznější posun v otázce centralizace propagandistických snah na akademické půdě přišel se ztroskotáním již zmíněných snah o vstup organizace *Deutsche Studentenschaft* do C.I.E. (Confédération Internationale des Étudiants) na konci 20. let 20. století. Po přerušení jednání s touto mezinárodní institucí soustředila organizace velkou část svého zájmu na podporu svých německých kolegů v sousedním Československu. V této souvislosti také vzniklo slovní spojení „pohraniční činnost“ (Grenzlandarbeit), pro jejíž potřeby byl ustaven centrální Pohraniční úřad (Grenzlandamt). Úkolem této instituce bylo zastřešovat snahy o intenzivnější spolupráci s Němci žijícími v zahraničí.

Deutsche Studentenschaft, na rozdíl od jiných nacionálně zaměřených studentských svazů hlásících se především k péči o kulturu, na sklonku třetí dekády 20. století bez okolků odkazovalo na svou politickou pohraniční činnost. Ve zprávě o této problematice z roku 1932 se píše následující: „Usilujeme o kompaktní síť vztahů za německými hranicemi. Otázka německého východu, ovlivňující v posledních letech veškerý studentský život, sehrála i zde rozhodující roli. Německé studentstvo odmítá čistě kulturní práci v pohraničí, usiluje spíše o politický boj v pohraničí.“ Na přelomu desetiletí tedy dostávala myšlenka sjednoceného německví stále reálnější obrysy a vzájemná spolupráce mezi říšskými a československými studenty německého původu a s ní nutně spojená protičeská propaganda získávala pevnější základy. To už se ale období Výmarské republiky pomalu chýlilo ke svému konci.¹⁰⁶

Propagandistické pozadí lze přisuzovat řadě akcí nejrůznějšího typu, jež byly někdy více a jindy méně spojeny s akademickým prostředím. Následující podkapitoly se primárně zaměřují na praktické uplatnění propagandy na říšských vysokých školách a její souvislost s československými studenty německého původu. Podstata této problematiky však nedovoluje vynechat otázku zahraničního německví obecně.

Opatření či akce, které jsou podle mého mínění hodny označení „propagandistické“ jsou v následujícím textu rozděleny do několika kategorií. Vedle propagandy ústní a písemné odhalila rešerše v archivních pramenech i cílená opatření, která měla za úkol utužit vazby mezi československými a říšskými Němci v rovině akademické a formovat tak myšlenku „jednotného německví“. Vedle činnosti podpůrné probíhaly však i negativní kampaně – pod

---

¹⁰⁶ JAWORSKI, str. 95.

tímto pojmem jsou zahrnuta restriktivní opatření namířená proti československým státním příslušníkům neněmeckého původu s výslovnou výjimkou pro jejich spoluobčany německého původu či dokonce pokusy o podvratné jednání, tedy reálně škodící.

4.1. *Propaganda slovem*

Jedním z nepochybně účinných a hojně využívaných nástrojů propagandy v souvislosti se zahraničním němectvím, respektive s prezentací situace Němců v Čechách, bylo ve vysokém školství Výmarské republiky mluvené slovo.

Ze zkoumaných archivních pramenů lze vyvodit několik podob praktické aplikace tohoto propagandistického prostředku. Zejména bezprostředně v poválečných letech byly konány veřejné (i neveřejné) přednášky mnohdy s výrazně štvavým podtónem. V pozdějších letech byly jako projev zlepšující se koordinace nacionalistických kruhů pořádány i celé přednáškové cykly, jejichž leitmotivem byla problematika zahraničního němectví obecně. Svě místo zde však nalezla i otázka německého národa v Československu. Tato tematika pak našla své uplatnění i v regulérních semestrálních kurzech vysokých škol. Ve druhé polovině 20. let bylo možno pozorovat rozmach intenzivnější agitátorské činnosti ve formě takzvaných školících týdnů.

Míra zapojení německého studentstva do tohoto druhu propagandistické činnosti byla různá. Mnohdy se přednášky konaly přímo na akademické půdě, jindy byly alespoň pořádány některým ze studentů, respektive studentských spolků. I v případě, že byly přednášky určeny široké veřejnosti, se jejich obsah často alespoň okrajově dotýkal vysokoškolské tematiky. Zpravidla se hovořilo o utrpení německých studentů v Československu a četných ústrcích ze strany národnostní většiny, jimž byli nuceni čelit.

Nebylo vždy možné odhalit identitu řečníků na výše zmíněných akcích. Určitou představu si však lze vytvořit na základě výňatků ze zpráv jednotlivých zastupitelských úřadů Československé republiky v Německu:

„Takové propagační schůze, na nichž mluvili jinak bezvýznamné veličiny v [Československé] republice neznámé, za to však osoby tím rvavější, pořádány byly v různých městech, naposledy v Mnichově, dne 1. září [1920] také v Lipsku,“¹⁰⁷ uvedla jedna ze situačních zpráv berlínského velvyslanectví. Další hlášení si rovněž výslovně stěžovalo na „podvratné“ působení československých občanů německého původu na říšské půdě: „Ačkoliv

---

¹⁰⁷ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Berlín 1920, Zpráva „Němci na cestách světem“ z 2. září 1920, str. 1.

se naše postavení k Německu zde celkem uznává jako velmi loajální, přece jenom se proti nám zde velmi štvě, a štvance vychází ovšem od našich Němců.“¹⁰⁸

Na sklonku roku 1920 se v Berlíně uskutečnila veřejná protičeská schůze, jako hlavního řečníka uvádí zpráva konzulátu jmenovitě československého občana a poslance Keila. Před odhadem osmisetlávým davem hovořil z velké části o „násilí na staroslavné Německé univerzitě v Praze“¹⁰⁹ zemský poslanec Albrecht zastupující říšskou stranu vyjádřil politování nad skutečností, že „německá říše je tak slabá, že nemůže svým bratřím v Čechách pomoci.“¹¹⁰ Prostor vyjádřit se k poměrům na pražské akademické půdě dostal i nejmenovaný zástupce berlínského studentstva a mnoho dalších řečníků.¹¹¹

Pořadatelé podobných propagandistických až štvavých přednášek si poměrně brzy uvědomili, že je potřeba vystupovat obezřetněji. Tak se informátor lipského konzulátu na přednášce Ing. Rudolfa Junga¹¹² (rovněž československý poslanec) s tématem *Boj Němců v Československu* při dotazu na množství očekávaných posluchačů dozvěděl, že „nebylo možno provádět žádné větší veřejné agitace, poněvadž místní československý konsulat všechny přednášky o poměrech v Československé republice navštěvuje a potom že se z české strany kladou přednášejícím potíže při opatrování povolení k cestě do Německa“.¹¹³

Objevila se i další bezpečnostní opatření. Například vystupování řečníků pod falešnou identitou.¹¹⁴ Tento zastírací manévr ovšem nebyl používán vždy, o čemž svědčí i celá řada jmen agitujících československých občanů, která lze vyčíst z diplomatických zpráv.

V letních měsících 1921 měl na pozvání rektorátu mnichovské univerzity přednést svůj projev na téma „Němci v ČSR“ prof. Franz Spina. Na programu byla rovněž přednáška profesora Augusta Naegleho¹¹⁵ s obdobnou náplní.¹¹⁶ Dochovaná zpráva o jeho vystoupení hodnotí jeho projev jako nacionálně šovinistický a velmi útočný. Akce v prostorách tamní univerzity se zúčastnilo odhadem 130 posluchačů, od nichž se přednášejícímu dostalo hlasité

¹⁰⁸ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Berlín 1921, Zpráva z 5. května 1921, str. 4.

¹⁰⁹ Ibid., Zpráva „Protičeská veřejná schůze v Berlíně“ z prosince 1920, str. 2.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid., str. 6.

¹¹² Ing. Jung byl československým politikem německé národnosti. V meziválečném období působil i jako poslanec Národního shromáždění republiky Československé.

In: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/jd.htm> [cit. 29. července 2016].

¹¹³ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Lipsko 1920–1921, Zpráva „Přednáška Ing. Junga v Lipsku“ z 26. ledna 1921, str. 1.

¹¹⁴ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1921, Politická zpráva z 25. března 1921, str. 2.

¹¹⁵ Profesor August Naegle pocházel z Rýnské Falce. V Československu byl vedle své akademické kariéry činný i na politické scéně. V roce 1920 byl dokonce protikandidátem T.G. Masaryka v prezidentských volbách. In: KLIMEK, Antonín – PROFANTOVÁ, Naďa – FROLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české 1918–1929*, sv. 13, Praha: Paseka, 2000, str. 108.

¹¹⁶ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1921, Zpráva „Vystupování německých poslanců a senátorů v cizině“ z 27. července 1921, str. 1.

podpory. Obecenstvu byly předneseny požadavky německé menšiny v Československu týkající se oblasti vzdělávání, předně se jednalo o úplné osamostatnění německého školství, stejně jako přeložení vysokých škol z Prahy do pohraničí.¹¹⁷ Dle jeho návrhu se Německá univerzita spolu s Německou akademií umění měly přesunout do Liberce a sídlem německé techniky se mělo stát Ústí nad Labem. Naegle požadoval rovněž zřízení nové báňské vysoké školy s vyučovacím jazykem německým. Nezapomněl podotknout, že by návrh na stěhování zmíněných vzdělávacích institucí nikdy nezískal jeho podporu, pokud by německé studentstvo nebylo „v každé době v Praze přímo nebezpečně ohrožováno a přepadáváno.“¹¹⁸

„*Národní školské hnutí v Československu*“ bylo i tématem přednášky senátora Hanse Hartla z Liberce, kterou uspořádal v Drážďanech spolek *Bund der Auslandsdeutschen*. Hartl se ve své řeči věnoval historii Karlovy univerzity od jejího založení v roce 1348 a demonstroval řadu opatření v neprospěch německého obyvatelstva, která s sebou přinesl vznik Československa pro německé terciární vzdělávání na jeho území. Zmínil rovněž zákaz německé vyučovací řeči na báňské vysoké škole v Příbrami, jenž měl být odrazem skutečnosti, že většina československých dolů se nacházela v pohraničních oblastech, tudíž zde bylo potřeba spolehlivých pracovníků ve vedoucích pozicích. Takovému profilu ovšem nemohl odpovídat inženýr německého původu. V souvislosti s jazykovým znevýhodněním byl zmíněn obdobný osud bývalé německé hudební konzervatoře v Praze.¹¹⁹

Konaly se rovněž různé přednáškové cykly, jejichž zastřešujícím tématem bylo právě zahraniční němectví. V zimním semestru 1920/1921 uspořádal *Institut für Auslandkunde und Auslandsdeutschum*¹²⁰ cyklus dvanácti přednášek s podtitulem „Emigrace, německé kolonie a zahraniční němectví“. Jedním z přednášejících byl Dr. Med. Max Fischer, jenž 24. ledna 1921 přednesl přednášku na téma „*Boj a bída Němců v Čechách*“ doprovázenou světelnými obrazy „od Sněžky až po vznik Vltavy“, ¹²¹ již se zúčastnilo odhadem 65–80 osob. Berlínská zpráva na úvod velmi sugestivně popsala vzezření řečníka: „asi 30 let stár, slabé postavy, souchotinářského vzezření, má hluboce vpadlé oči, jakož i bohatou kštici vlasů, jest velmi dobrým řečníkem a případnou modulací hlasu podporoval domnělé utrpení Němců

---

¹¹⁷ Debata o přesídlení německých vysokých škol do pohraničí byla aktuální zejména v době, kdy byl přijat vysokoškolský zákon známý pod názvem *lex Mareš*, který upravoval poměr mezi českou a německou částí Karlovy univerzity. Proti snahám o uskutečnění této myšlenky se stavěly především československé úřady. Návrh však nenašel jednoznačnou podporu ani mezi dotčenými německými studujícími a vyučujícími, kteří se zdřáhali „odejít z kulturního a vědeckého centra Prahy“. In: KLIMEK, str. 108.

¹¹⁸ Ibid., Zpráva o přednášce profesora Naegleho z 19. července 1921, str. 1–3.

¹¹⁹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Drážďany 1925, Zpráva „Protičeská agitace v Sasku“ z 5. března 1925, nečíslováno.

¹²⁰ Název v českém jazyce zní: Institut pro nauku o cizích zemích a zahraničním němectví.

¹²¹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Lipsko 1920–1921, Zpráva „Institut für Auslandkunde u. Auslandsdeutschum“, str. 1.

v Čechách.“¹²² Ve svém projevu Fischer věnoval prostor i pražské univerzitě a vylíčil ústrky, jimž museli studenti německé národnosti v Praze vzdorovat. Vděčným tématem štvavých přednášek na říšské akademické půdě bylo rovněž přeložení německých vysokých škol do pohraničí. I Fischer hovořil o možnosti přesunutí pražské německé univerzity do severočeského Liberce, „který se svým ryze německým okolím a cítěním nejlépe k tomu hodí“.¹²³

O dva měsíce později byla v rámci stejného cyklu uvedena například i přednáška berlínského profesora Hoenigera na téma *Německé národní cítění a zahraniční němectví*. Kontext přednášek neměl jen regionální dosah, ostatní hosté se ve svých projevech soustředili i na vzdálenější oblasti a jejich souvislost s němectvím, např. Japonsko, Čínu, Ameriku apod. Část přednášek z výše zmíněného cyklu se konala přímo v prostorách lipské univerzity.¹²⁴

V květnu 1925 představil profesor Hans Nawiasky na půdě mnichovské univerzity svou brožuru *Gesamtüberblick über das Deutschtum ausserhalb der Reichsgrenzen*. Akce, na jejímž pořádání se podílel minimálně jeden student československé státní příslušnosti, se zúčastnilo přibližně 200 jedinců. Nawiasky ve svém projevu vyzval, aby zahraniční Němci přestali být konečně vnímáni jako cizinci a to jak stran běžných obyvatel, tak veškerých úřadů.¹²⁵

Profesor Saure při svém protičeském projevu na Lužicku přišel s další interpretací pojmu němectví a rovněž zapáleně pohovořil o významu německého obyvatelstva v Československu: „My jsme příliš líní. Němci v příhraničních oblastech, v Československu, jsou naší pevnou hrází. (...) Jsou to Němci, naši bratři. Neexistují žádní „zahraniční Němci“. Tento výraz neuznáváme. Existují pouze Němci velkého Německa.“¹²⁶ Pozorovatel drážďanského konzulátu, který sepsal zprávu o výše zmíněné akci, rovněž vyslovil domněnku, že na základě více indicií je v následujícím období třeba počítat s větším počtem propagandistických akcí zaměřených na podporu zahraničních Němců, a to „mezi mládeží školní, jmenovitě na školách vyšších.“¹²⁷

V prosinci 1926 zorganizoval Spolek pro zahraniční němectví na půdě mnichovské univerzity večírek. Tato příležitost se přirozeně nemohla obejít bez projevu dotýkajícího se portfolia zmíněné organizace. Slova se zhostil profesor Hermann Oncken, jenž pohovořil o

¹²² Ibid., Referát o přednášce Dr. Med. M. Fischera, str. 1.

¹²³ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Lipsko 1920–1921, Referát o přednášce Dr. Med. M. Fischera, str. 1.

¹²⁴ Ibid., Zpráva „Institut für Auslandkunde u. Auslanddeutschtum“, str. 1.

¹²⁵ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1925, Politická zpráva z 1. června 1925, str. 4.

¹²⁶ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Drážďany 1925, Zpráva o protičeské propagandě na Lužicku z 8. října 1925, str. 4–5.

¹²⁷ Ibid., str. 5.

významu pojmu „zahraniční němectví“. Dle jeho výkladu nic takového neexistuje, protože „dotyčná území jsou jen odtrženými údy těla německého národa, které dříve nebo později musí býti připojeny k Říši.“¹²⁸

Přednáškovou činnost vyvíjel rovněž studentský spolek *Hochschulring deutscher Art*, jenž v únoru 1925 upřádal manifestaci za účelem podpory Němců žijících v Československu. Akce měla dle zprávy drážďanského zastupitelského úřadu vysokou účast, mezi posluchači převládali členové nejrůznějších vysokoškolských spolků, prokazatelně se zúčastnili rovněž zástupci jednotlivých německých vysokých škol v Československu. Mezi hlavní témata proslovů patřila především velkoněmecká koncepce, stejně jako myšlenka anšlusu. Nejmenovanému řečníkovi původem z Prahy, jenž zapáleně hovořil o těžkostech německého studenta v Praze, se dle příslušné zprávy podařilo dohnat řadu posluchačů dokonce k slzám nad „pohnutým osudem jejich pokrevních bratrů“. „Se zvláštním důrazem bylo v řečech poukazováno na povinnost říšskoněmeckých studentů, choditi na studia do Prahy a pomáhati tak pražskému němectví.“¹²⁹ Obsáhlejší informace o obsahu tamních projevů bohužel nebylo možné získat, neboť zástupce drážďanského konzulátu byl vzhledem k až fanaticky nepřátelskému prostředí nucen odejít.¹³⁰

Zejména v pozdějších letech začaly být organizovány takzvané školící týdny, jejichž podstatou bylo setkávání říšských a československých Němců. Místem konání těchto akcí byla jak Výmarská, tak Československá republika.

Do této kategorie lze zařadit „Sudetoněmecký týden“, který proběhl v létě roku 1926 v Liberci. Dle popisu byla tato akce zamýšlena jako „školící týden pro říšské Němce a má být navštívena v první řadě vysokoškoláky, vyučujícími a úředníky, kteří se chtějí z pracovních a vědeckých důvodů seznámit s problémy zahraničního němectví přímo na místě. Dalším jejím cílem je samozřejmě i snaha pracovat na spojení národa a působit osvětově.“¹³¹ Očekáváno bylo velké množství zájemců především z Německa a Rakouska. Závěrem uvádí odesílatel této pozvánky, že „z politických důvodů se v oficiální pozvánce na akci nesmí objevit sousloví „školící týden pro říšské Němce“, pořadatel proto prosí v případě dalšího šíření leták doplnit o doprovodný dopis s náležitým vysvětlením“.¹³²

---

¹²⁸ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1927, Politická zpráva za prosinec z 2. ledna 1927, str. 5–6.

¹²⁹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Drážďany 1925, Zpráva o protičeské agitaci v Sasku z 23. února 1925, nečíslováno.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ BArch, R 8088/831, f. 203.

¹³² BArch, R 8088/831, f. 203.

Pořadateli očekávaný zájem ze strany členů říšské akademické obce se stal skutečností, tedy alespoň dle zprávy Německého konzulátu v Liberci, jež hodnotí účast jak československých, tak říšských intelektuálních kruhů jako „zvlášť silnou“, neboť „se dostavilo odhadem 250 říšskoněmeckých účastníků, a to studentů, jakož i vícero univerzitních vyučujících, žurnalistů atd.“ Předmětné konzulární hlášení se v krátkosti zaměřuje i na projevy přednesené v rámci školícího týdne, přičemž poukazuje na vysokou úroveň všech příspěvků. Z politického hlediska jmenuje mimo jiné jako obzvlášť poutavou řeč senátora hraběte Ledebura na téma „*Náš národní duch a zahraniční politika*“.¹³³

V následujícím roce se v termínu od 21. do 27. srpna výše zmíněná akce v Liberci opakovala. Tentokrát v popisu akce stálo, že „slouží především vzájemné výměně myšlenek mezi všemi Němci a to na poli kulturním.“¹³⁴ Na základě přiloženého seznamu plánovaných kurzů lze konstatovat, že přednášejícími byli především univerzitní vyučující, a to převážně z Německa, v jednom případě pak z Rakouska. Uvedme na tomto místě pro představu názvy vybraných příspěvků. Vídeňský profesor Hans Hirsch uvedl přednášku na téma „*Historický vývoj německého národa*“, jeho kolega z univerzity ve Frankfurtu nad Mohanem Hans Naumann přednesl projev nazvaný „*Německá lidová kultura*“ a studijní rada Preitz z téhož města prezentoval příspěvek „*Nauka o německé řeči a kultuře jako součást školní výuky*“. Mezi referenty byl například i profesor lipské univerzity Hans Freyer, jenž pronesl řeč na téma „*Německý svět názor*“. I všechny ostatní nezmíněné příspěvky se nějakým způsobem dotýkaly německé kultury a německého národa.

Přestože zdaleka ne všechny uvedené přednášky evokovaly svým názvem spojení s politikou, nelze je automaticky považovat za apolitické. V této souvislosti nejsou bez zajímavosti slova Tomáše Garrigue Masaryka, citovaná v jeho knize *Světová revoluce: za války a ve válce 1914–1918*¹³⁵ a jimiž poukázal na důležitý psychologický aspekt týkající se propagandistických prostředků. Dle jeho názoru by bylo chybou domnívat se, „že se lidé získají pro politický program jen a hlavně jeho energickým a nadšeným hlásáním a vytyčováním jednotlivých bodů – o to běží, lidi zaujmout pro věc čímkoliv a třeba nepřímo. Mluvte o umění, o literatuře a o čemkoliv, co druhého zajímá, a získáte ho (...)“¹³⁶ Přednášky na libereckém školícím týdnu i jiných akcích tohoto typu byly vskutku o čemkoliv, od literatury, přes hudbu až k historii, různorodosti se meze nekladly. Důležité bylo pouze, aby

---

¹³³ PA AA, RZ 510, R 60218, Reichenberg, 20. August 1926, str. 1.

¹³⁴ PA AA, RZ 510, R 60219, Reichenberg, 4. April 1927, nečíslováno.

¹³⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918*, 17. vyd., Praha: Orbis, 1930.

¹³⁶ MASARYK, str. 92.

se téma vztahovalo k německému jako takovému, či přímo konkrétně k německému elementu v Československu.

Propagační leták k této liberecké akci, jenž oslovuje jmenovitě všechny „přátele německého národa, učitele, studenty, vychovatele a německé vysoké školy“,¹³⁷ se snaží zaujmout pozornost čtenáře nadmíru sugestivním způsobem. Po tučně tištěném nadpisu „Národ v nouzi“ jej oslovuje přímo celou řadou podmanivých otázek: „Víš, že sudetské Německo, které zahrnuje německé části Čech, Moravy a část Slezska, bylo násilně a navzdory ujišťování o právu na sebeurčení přivlastněno Československem? Víš, že Sudety tvoří celistvé německé území větší než Sasko nebo Bádensko? (...) Víš, že básník Adalbert Stifter byl synem sudetoněmeckého tkalce? (...) Víš, že lodní šroub vynalezl sudetský Němec Josef Ressel? (...) Víš, že Německá univerzita v Praze byla první univerzitou na německém území? Že Technická vysoká škola v Praze je nejstarší technikou na světě?“¹³⁸ Ještě celou řadu obdobných otázek si musel čtenář zodpovědět, než se mu dostalo jasného návodu, jak postupovat dále, pokud si je (což by jako správný Němec měl) těchto skutečností vědom. Je vyzván, aby působil osvětově na své okolí a šířil tyto své vědomosti dále, aby opět mohlo přijít „právo k právu a německé k německému.“¹³⁹

Dne 28. února 1928 uspořádala místní organizace spolku *Hochschulring deutscher Art* v Královci přednášku na téma „Hochschulring a velkoněmecká myšlenka“. Projev byl přednesen vedoucím vnitřního úřadu zmíněného spolku, Dr. Schönemannem. Vedle obvyklých obrátů obsažených ve většině projevů tohoto charakteru zaujala tato řeč především výkladem o poversailleském rozdělení Evropy respektive o kulturních problémech střední Evropy a jejích národů: „Dříve žily [tyto národy] více méně poslušně v dětském pokojíčku paní Rakouska (sic!) nebo seděly ve škole Baltu (...), [nyní] je Československo pro samé národnostní spalničky devětkrát delší než širší, Maďarsko bylo posláno do kouta a za trest si muselo obléct malý námořnický obleček, který nosilo jako dítě. Rumunský bratr se teď se svojí velkou maďarskou bundou cítí jako rádoby velký Rumun. Polský žáček v nestřeženém okamžiku vypil celé východní akvárium národnosti, což mu samozřejmě působí zažívací potíže. Menší bratříčci na východě ještě nedostávají od svého amerického strýčka žádné kapesné, protože se ještě neví, jestli z nich vůbec něco bude.“¹⁴⁰

---

¹³⁷ PA AA, RZ 510, R 60219, Tagung für Deutschkunde Reichenberg in Böhmen, nečíslováno.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ PA AA, RZ 507, R 64013, Königsberg, 28. Februar 1928, str. 1.

V termínu od 4. do 6. května 1929 zorganizoval *Deutscher Studentenverband*¹⁴¹ v Drážďanech hraničářský sjezd. Tato akce se přirozeně opět neobešla bez tematických veřejných projevů. Na sjezd dorazilo odhadem sto vysokoškoláků německé národnosti z Německa, Rakouska i Československa. Hned na úvod se jim dostalo přednášky zástupce saského ministerstva osvěty, jejímž předmětem bylo německé školství v zahraničí. Následná diskuze se zabývala zintenzivněním spolupráce mezi říšskými vysokými školami a obdobnými (německými) vzdělávacími institucemi v zahraničí. Dle názoru vyjádřeného zmíněným úředníkem představuje studentstvo v navazování užších styků se „zahraničním němectvím“ důležitý pojící prvek.¹⁴²

Ústní propaganda našla své uplatnění v sestavování semestrálních přednášek a objevily se i případy, kdy se odrazila na struktuře vzdělávacích institucí.

Strukturálními změnami je myšleno zakládání zvláštních ústavů věnujících se určitým způsobem tématu němectví jako takovému, respektive zahraničnímu němectví. Příkladem budiž například *Institut für Ostbayerische Heimatforschung*¹⁴³, jenž byl ustaven na Filosoficko-teologické vysoké škole v Pasově za účelem provádění kulturní propagandy především v „ohroženém pohraničí“. Za podpory školství byl zřízen stejnojmenný spolek, jenž měl mimo jiné za úkol pořádat „osvětové“ prázdninové kurzy.¹⁴⁴

Dle informací z dobové publikace *Auslandkunde und Auslanddeutschtum an reichsdeutschen Hochschulen*¹⁴⁵ existovalo při různých říšských vzdělávacích ústavech celkem 33 institutů, jejichž náplní práce byla právě nauka o cizích zemích (Auslandkunde), respektive o zahraničním němectví. Našly se však pouze tři, které se soustředily výhradně na takzvané pohraniční a zahraniční němectví, a sice ve Stuttgartu (Deutsches Ausland-Institut), Marburgu (Insitut für Grenz- und Auslanddeutschtum) a Lipsku.¹⁴⁶

O to více však dávaly vysoké školy prostor tématu zahraničního němectví v rámci regulérních přednášek. Snaha zapojit tuto problematiku do výuky co nejintenzivněji ovšem také narážela na omezené finanční možnosti: „Z mnoha stran se ozývá, že by se zahraniční němectví mělo stát pevnou součástí školní výuky, jako například občanská nauka. Na vysokých školách se také hodně očekává od propojení přednášek a seminářů s exkurzemi, studijními cestami, (...) to vše ovšem představuje vysokou finanční zátěž. (...) panuje

¹⁴¹ Český překlad zní: Německý studentský svaz.

¹⁴² AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Berlín 1929, Politická zpráva č. 115 z 7. května 1929, str. 1.

¹⁴³ Český překlad zní: Institut pro východobavorský vlastenecký výzkum.

¹⁴⁴ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1927, Politická zpráva za měsíc leden z 1. února 1927, str. 5.

¹⁴⁵ DEUTSCHES AUSLAND-INSTITUT (Hrsg.): *Auslandkunde und Auslanddeutschtum an reichsdeutschen Hochschulen*, Stuttgart: Ausland- und Heimatverlag A.G., 1928.

¹⁴⁶ DEUTSCHES AUSLAND-INSTITUT, str. 3.

všeobecné přesvědčení, že přednášky a kurzy na toto téma musí mít pokračování, aby bylo dosaženo pozvolného výchovného účinku. Důležité je ovšem především vyvíjet vliv na vysokoškolské pedagogy samotné, u nichž je zájem o otázky zahraničního německví prozatím vlažný.¹⁴⁷

Regulérní přednášky na říšských vysokých školách týkající se zahraničního německví se, alespoň dle soupisu přednášek s touto tematikou pro letní semestr 1927, zimní semestr 1927/1928 a letní semestr 1928 zaobíraly zmíněným konstruktem jako celkem. Pro představu, v uvedeném časovém období se posluchači lipské univerzity měli možnost zapsat na následující přednášky: *Dějiny východoněmeckého území – osídlení, národnost, budování státu, stav kultury*, či *Pohraniční Němci a oblasti jimi obývané*. Mnichovská univerzita pak nabízela tyto kurzy: *Zeměpis zahraničního německví*, *Zeměpis Německé říše a sousedících německých území*, *Cvičení k velkoněmecké otázce*. Posluchači berlínské univerzity se zájmem o dotčenou problematiku mohli docházet na kurz s názvem *Obecné problémy zahraničního německví*. Jak je zřejmé, všechny nabízené kurzy měly za cíl rozšířit povědomí říšských studentů o zahraničním německví v různých oblastech života. Na základě výše zmíněného přehledu lze konstatovat, že na říšské vysoké škole byla minimálně jednou za akademický rok vypsána přednáška podobné náplně. Zejména na větších institucích jich však bylo v nabídce zpravidla více za semestr.¹⁴⁸

4.2. *Propaganda písmem*

Zprávy jednotlivých zastupitelských úřadů přinášely v průběhu let celou řadu odkazů na tendenční, protičeskoslovensky zaměřené a někdy až útočné články, jež náležitě upravené zprostředkovávaly říšskému čtenáři dění v sousedním Československu. Tyto novinové zprávy přirozeně obsáhly širokou škálu témat a nevyhýbaly se ani tamnímu vysokoškolskému prostředí, které se stávalo objektem jejich zájmu především tehdy, když došlo na československé akademické půdě k vyhrocení určitého problému. Zpravidla se tedy zprávy týkaly špatného postavení německých studentů i jejich vysokých škol a příkoří, jemuž byli vystavováni ze strany státu i československé národnostní většiny.

Soustředíme-li se však přímo na nacionalistické písemné projevy mající bezprostřední vztah k akademické půdě Výmarské republiky, nelze opomenout list *Deutsche Akademische Stimmen*, jenž začal vycházet v roce 1920 a byl platformou určenou přímo k nacionalisticky

---

¹⁴⁷ Ibid., str. 5.

¹⁴⁸ Ibid., str. 31–33.

profilovanému vysokoškolskému zpravodajství. Na jeho obsahu se studentstvo prostřednictvím několika organizací samo podílelo a zároveň tvořilo čtenářskou základnu.

„My, němečtí studenti a akademici jsme skrze naše vzdělání předurčeni zaujmout vedoucí pozice, naší povinností je ukázat cestu ostatním. Proto ji ale musíme nejprve sami nalézt.“¹⁴⁹ Tak znělo provolání ke čtenářům v jednom z úvodníků výše zmíněných novin z 22. července 1921. Na motiv studentů, respektive vysokoškolsky vzdělaných jedinců, vnímaných coby spasitelů německého národa a jeho budoucích vůdců, je možno narazit poměrně často. V různě formulovaných frázích se však vždy skrývalo obdobné poselství: „Kolegové! Tlak, jež na německý národ uvalila Versailleská mírová smlouva, je stále tíživější (...)! Budoucnost Německa, národnostně sjednoceného velkého Německa, se bude odvíjet od toho, zda my, mladá akademická generace, budeme mít sílu plnit naše úkoly jakožto nositelé německého ducha a zda naše snahy korunujeme vítězstvím. Na nás se upírá pohled Němců na celém světě. Do nás vkládá naděje historie německého národa.“¹⁵⁰

Fakticky plnil tento list zprvu úlohu zpravodaje již zmiňované organizace *Hochschulring Deutscher Art*, k níž se v průběhu roku 1922 postupně přidala i další nacionalisticky orientovaná uskupení (*IX. Kreis Deutsche Studentenschaft – Sudeten*, dále *Deutscher Akademiker Verband*, *Zentralverband Auslandsdeutscher Studierender* apod.). Cílem tohoto média bylo předně poskytování informací týkajících se činnosti skupin s ním spjatých. Zároveň ovšem poskytoval prostor pro zlepšení koordinace činnosti všech nacionalisticky orientovaných organizací.

Pokračování výše zmíněného úvodníku ukazuje též, jaký cíl měla ona cesta mít: „Jednoho dne bude hlášána národní idea, jež je povolána k tomu, aby propojila všechny oblasti života a na troskách vnitřního i vnějšího německého světa opět vystavěla svět nový. Na jeho základě bude posílena německá národní pospolitost a vznikne silná německá říše, toto je náš společný cíl, který nás v *Hochschulring Deutscher Art* spojuje a zároveň vůdčí myšlenka, která se má odrazit ve všech vydáních [tohoto listu]. Před sebou však máme různé cesty, které vedou k tomuto cíli, ale ne vždy jsme si jisti, která z nich je ta pravá. Proto bude naším vznešeným úkolem hledat všechny možné cesty a probádat je, aby se nám jevily jasnějšími. (...) jsme povoláni učinit z vysokého školství odraz německosti. Proto musí být v první řadě brán zřetel na práci pro národně orientované vysoké školství a studentstvo.“¹⁵¹

---

¹⁴⁹ *Deutsche Akademische Stimmen*, 2. Jg., Nr. 1, 22. Juli 1921, str. 1.

¹⁵⁰ *Deutsche Akademische Stimmen*, 4. Jg., Nr. 32, 9. Mai 1924, str. 1.

¹⁵¹ *Deutsche Akademische Stimmen*, 2. Jg., Nr. 1, 22. Juli 1921, str. 1.

Svého cíle mělo studentstvo dosáhnout dle listu jednak intenzivnější činností na poli sociální podpory, na základě které mělo dojít k sjednocení Němců napříč společenskými vrstvami, jednak však také zintenzivněním své práce v pohraničních oblastech. Osvětová činnost v příhraničí měla dopomoci ke „sjednocení všech Němců podle společného původu, řeči a historie.“¹⁵²

Jedna věc jsou však všemožná provolání a deklarace jednoty, druhá pak realita. V podstatě celá 20. léta 20. století se nesla ve znamení boje zahraničních studentů německého původu za úplné zrovnoprávnění s Němci říšskými ve všech oblastech života. V listu *Deutsche Akademische Stimmen* dostaly prostor i články, ve kterých prve zmínění brojí proti z jejich pohledu stále přetrvávajícímu nešvaru, totiž že na ně není názíráno jako na „pravé“ Němce: „Tito studenti (...), nepožadují od své vlasti nic víc, než aby byli považováni za plnohodnotné Němce a nikoliv za Němce druhé kategorie či dokonce cizince.“ Autor článku též s hořkostí konstatuje, že povědomí o Němcích žijících vně hranic Výmarské republiky je mezi říšskou veřejností více než žalostné: „neobyčejně velká část německého národa nemá tušení, kde jinde ještě žijí Němci na větších jednolitých územích. Dalo by se očekávat, že si nikdo nebude plést Sedmíhradsko se Sibiří, a že zahraniční Němci nemluví německy jen pro zábavu. Patří přeci k všeobecnému vzdělání Němce mít povědomí o roztroušenosti svého vlastního národa po celém světě a přibližné lokalizaci území, na nichž žije.“¹⁵³ I další článek hovoří ve stejném duchu: „První slovo, které zaslechne zahraniční Němec na německé půdě je: Cizinec! Zprvu se směje, ví, že ho zatím neznají, a výmluvně vykládá o svém němectví, (...) a tvrděm boji svého národa o přežití. Bez náznaku pochopení a zájmu je vyslechnut. Srdce říšského Němce však zůstává nezasaženo (...). Pro něj existuje jedině dogma a to zní: Říšský Němec. Narodil-li ses v Německu, pak jsi Němcem, i kdybys jinak byl třeba Křovákem.“¹⁵⁴

Z dosavadního výkladu je zřejmé, s jakými záměry byly *Deutsche Akademische Stimmen* vydávány. Koncepce uveřejňovaných článků odrážela název tohoto listu. Veškerá krátká oznámení i články se vztahovaly bezprostředně k akademickému životu. List přinášel zprávy o událostech spjatých s německým studentstvem v podstatě ve všech částech Evropy, v nichž bylo německé etnikum usídleno. Objevovala se i čísla, která se zaměřovala právě na některou z těchto konkrétních oblastí, a několik svých čísel měli přirozeně i Němci v Československu.

---

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ *Deutsche Akademische Stimmen*, 4. Jg., Nr. 1/2, 1. Juli 1923, str. 6.

¹⁵⁴ Ibid., str. 7.

Jak je zřejmé již z předchozího textu, při sestavování článků byl kladen mimořádný důraz na vznosný projev, což potvrzují i následující řádky: „Tři miliony Němců usídlených v Československu požadují své právo na sebeurčení. V Československu žije více Němců než Dánů v Dánsku, než Řeků v Řecku, v Deutschböhmen více Němců než Norů v Norsku. Sudety jsou větší než Alsasko-Lotrinsko, dvakrát tak velké jako Sasko nebo tak velké jako Belgie (...). Matko Germánie, nezapomeň na své nešťastné Deutschböhmen a Sudety!“¹⁵⁵

Zaměříme-li se přímo na otázku československých Němců-studentů, zjistíme, že vděčným tématem novin, stejně jako v předchozí kapitole zmiňovaných mluvených projevů, byly také jejich rozličné strasti jim působené převážně většinovým obyvatelstvem v Praze, nikoliv však výlučně, a pražské vůči německému nepřátelské prostředí obecně:

„Proč chceme my německí studenti pryč z Prahy? Protože z žaláře nemůže vzejít dobrý charakter! K tomu je potřeba, aby kořeny naší duševní kultury spočínuly v lůně vlastního národa, vlastní matky země, kde mohou stále čerpat sílu, ne v nenávisti naplněné a národu cizí Praze (...). Už máme dost pražské poroby, násilné udržování v područí nemůže sklidit nic jiného než nenávist. Sudetoněmecký národ má ve vysokoškolské otázce dva svaté úkoly: Vydržet a obětovat se v nouzi tak dlouho, dokud budeme nuceni čekat (...), než budou německé vysoké školy navraceny zpět do německé vlasti.“ Takto plamenně se k situaci německých studentů v Československu vyjádřil Fritz Hassold, jeden z předních představitelů IX. kraje Německého studentstva (Sudety).¹⁵⁶

Tolik tedy ve stručnosti ke zjištění ohledně propagandy v oblasti žurnalistiky, zaměříme se však nyní na knižní tvorbu Výmarské republiky. Knižním titulům s tematikou zahraničního německého, respektive Němců v Československu, věnují zprávy československých zastupitelských úřadů ve Výmarské republice v podstatě nulovou pozornost. Podobných publikací přitom vyšlo v meziválečné době poměrně velké množství. Jejich obsah se v hledáčku československých diplomatů neocítl pravděpodobně především proto, že na rozdíl od novinových článků neútočily prvoplánově na československý stát a jeho občany.

Značná část dohledaných děl se snažila působit osvětově v řadách říšských Němců, tedy především pracovat s jejich povědomím o příslušnících německého etnika žijících mimo říšské území. Struktura těchto děl je tedy často obdobná, a i samotné názvy jednotlivých publikací již vyjadřují zmíněný účel jejich vzniku. Jako příklad uveďme v úvodu této práce citovaný útlý svazek *Was jeder Deutsche vom Grenz- und Auslanddeutschtum wissen muss*

---

¹⁵⁵ *Deutsche Akademische Stimmen*, 3. Jg., Nr. 4, 16. August 1922, str. 10.

¹⁵⁶ *Deutsche Akademische Stimmen*, 3. Jg., Nr. 11/13, 15. November 1922, str. 11.

(1924), v předchozí kapitole zmíněný *Gesamtüberblick über das Deutschtum außerhalb der Reichsgrenzen* (1926), či objemnější spisy typu *Statistisches Handbuch für das gesamte Deutschtum* (1927) a *Deutschtum in Not! Die Schicksale der Deutschen in Europa außerhalb des Reiches* (1928). Co se patetického způsobu psaní týče, jsou tato díla srovnatelná s vyjadřovacím způsobem přispěvatelů do výše zmíněných listů *Deutsche Akademische Stimmen*. Předmětem jejich zájmu je ovšem především zahraniční německví jako takové. Výlučně na témata spjatá s akademickým prostředím Výmarské republiky se zaměřuje například sborník *Das akademische Deutschland* (1930) citovaný již v předchozí kapitole, jenž se podrobně zabývá propojením vysokého školství s politikou, tedy problematikou, do níž spadá i studium zahraničních Němců ve Výmarské republice. I v této publikaci se hovoří o již tolikrát zmiňovaném předurčení studentstva stanout v čele německého lidu: „Vysoké školství národa je odrazem jeho vývoje v minulosti a jeho nadějí pro budoucnost.“¹⁵⁷

Stejně jako u části veřejných projevů a přednášek, své místo v propagandě písmem našla i propagace studia Němců z okolních států na německých vysokých školách v Československu. Za tímto účelem byl poprvé v roce 1925 vydán *Sudetoněmecký vysokoškolský průvodce*¹⁵⁸. Jak stojí v předmluvě k tomuto útlém svazku, cílem autora je „působit osvětově a rozšířit povědomí o sudetoněmeckých vysokých školách a jejich studentstvu v celé německé jazykové oblasti“.¹⁵⁹

Tato útlá kniha se tedy nevěnuje ryze studijním záležitostem. Vedle očekávaných praktických rad týkajících se organizace studia jako takového i ona nejprve čtenáři nabízí poučení o německém národu a jeho historii, i o jeho sudetoněmecké větvi. Tím plní úkol osvětový, tedy šíří povědomí o této skupině obyvatel mezi říšskými Němci, respektive německými studenty. Ani ve vysokoškolském průvodci pak nechybí pasus o hrdinném údele sudetského studentstva a jeho poslání: „Sudetské studentstvo má stejně jako jeho lid velký úkol: Musíme vytrvat a vydržet na tom tvrdém bojišti, na něž nás uvrhl náš těžký osud, neboť jsme předsunutou hlídkou celého našeho německého národa, pro nějž bojujeme.“¹⁶⁰

Aby průvodce usnadnil čtenáři přístup k dalším informacím týkajícím se soužití Němců a Čechů a povzbudil ho k dalšímu vzdělávání v této otázce, obsahuje rovněž seznam přibližně pěti desítek titulů, jež se touto otázkou zabývají. Mimo jiné zevrubně představuje

---

¹⁵⁷ SPRANGER, Eduard: *Das Wesen der deutschen Universität*, in: DOEBERL, Michael et al. (Hrsg.): *Das akademische Deutschland*, Bd. III, Berlin: C. A. Weller Verlag, 1930, str. 1–38, str. 1.

¹⁵⁸ THON, Günther (Hrsg.): *Sudetendeutscher Hochschulführer 1925/26*, Tetschen: Nordböhmisches Druck- und Verlagsanstalt, 1925.

¹⁵⁹ *Ibid.*, Vorwort (nečíslováno).

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 47.

například i jednotlivé nacionalistické studentské organizace. Z vybraných výše zmíněných skutečností je tedy zřejmé, že publikace vznikla především jako jakýsi průvodce pro nacionalisticky zaměřené studenty a přičítat jí lze v říšském prostředí i účel propagandistický.

4.3. Restriktivní opatření

„Není cizinec jako cizinec.“ Toto úsloví lze bez problému aplikovat na akademické prostředí Výmarské republiky v podstatě od počátku její existence. Zatímco nejrůznějším úřadům trvalo delší dobu, než začali zahraniční Němce odlišovat od ostatních cizinců, na akademické půdě byl rozdíl znatelný takřka od počátku.

Na drážďanské technice svého času například platil pro cizince zákaz komunikovat v jiném než německém jazyce, privátní konverzaci nevyjímaje.¹⁶¹

Vysoká báňská akademie ve Freibergu zase obratem s okamžitou platností vyloučila ze studia rumunského posluchače, když na základě udání německého studenta-občana ČSR, vyšlo najevo, že během 1. světové války působil, jakožto rakouský zajatec, v československé jednotce.¹⁶²

„I v Drážďanech se vyskytly případy, kdy rodiče museli zaplatiti daně ze všech peněžních zásilek, posílaných do Drážďan na udržování svých dětí na studiích. Bez předchozího zaplacení nepovoluje se výjezd ze Saska. Tímto dvojím zdaněním příjmů rodičů jsou poškozováni naši příslušníci,“ stálo ve zprávě tamního konzulátu z června 1921. Navzdory zjevnému „rozhořčení“ ze znevýhodňování svých občanů při cestě do Německa, jenž z principu vyžaduje adekvátní reakci, neopomněl autor hlášení podotknout, že tímto postupem říšských úřadů ponejvíce trpí především českoslovenští občané německého původu, jejichž pobyt na říšském území není Československu v žádném případě ku prospěchu, ba naopak. Často se podílí na německé iredentě a rovněž významně přispívají k propojování spolkové činnosti mezi říšskými a československými Němci. Podařilo-li by se tedy alespoň část těchto studentů odradit tímto způsobem od studia na říšských vysokých školách, stane se tak spíše ku prospěchu momentálním československým zájmům.¹⁶³

Z jakýchkoliv událostí v neprospěch německých studentů na československé akademické půdě byly jejich říšskými protějšky zákonitě vyvozeny důsledky. Dne 19. listopadu 1920 bylo v reakci na pražské studentské nepokoje svoláno shromáždění na lipské univerzitě, jež se usneslo na požadavku „odvetných“ opatření. Předně se jednalo o okamžité

---

¹⁶¹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Drážďany 1921, Řádná politická zpráva za měsíc srpen, nečíslováno.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

vyloučení všech československých studentů neněmeckého původu ze studií na univerzitě, dále se osazenstvo shodlo na nutnosti intervenovat u říšské vlády, aby vystoupila proti bezpráví konaném v ČSR na Němcích. Spoluúčast pak měla být pražskému německému studentstvu vyjádřena i veřejným projevením sympatií.¹⁶⁴

V tomto případě nezůstalo pouze u výše zmíněného opatření. V polovině prosince se měla v Lipsku na pozvání tamní československé kolonie uskutečnit přednáška prof. Drtiny o J. A. Komenském. Zájem o konání přednášky rovněž v němčině vzešel i z akademických kruhů. Na oficiální žádost o propůjčení univerzitní posluchárny pro tento účel ovšem došla od rektora zamítavá odpověď s následujícím odůvodněním: „Znepokojení mezi studentstvem jest právě příliš veliké, než aby se mohl zaručiti v oboustranném zájmu ležící klidný průběh přednášky.“¹⁶⁵ Německá přednáška se nakonec tedy nekonala a Drtina se na tamní univerzitě setkal pouze s profesorským sborem.¹⁶⁶

„Perzekuce“ na základě národnosti se objevila například na Mnichovské univerzitě, která po určitý čas bez výjimek neumožňovala zápis československým studentům neněmeckého původu. Jejich spoluobčané hlásící se ke svému německému původu byli naopak přijímáni bez větších překážek (v době vzniku zprávy odhadem 60 studentů). Mnichovský generální konzul proto vyzýval ke sjednání nápravy buď formou recipročních opatření či uzavření konvence s bavorskou vládou, na jejímž základě by bylo studium této skupiny studentů, byť i v omezeném počtu, možné.¹⁶⁷

Bezprostředně v poválečných letech byla na lipské univerzitě zřízena *Korespondenční kancelář pro cizozemské universitní a studentské záležitosti*. Smyslem její existence bylo zlepšení přístupu k informacím o studiu na této instituci pro potenciální zahraniční posluchače. Podílet se ale měla i přímo na výměnách studentů apod. Původním záměrem bylo vytvořit zcela apolitickou organizaci, „tato kancelář měla býti jakousi platformou pro šíření demokratických myšlenek ve Výmarské republice a z logiky věci tedy i přátelsky nakloněna spolupráci se sousedním Československem.“¹⁶⁸ Nastíněný záměr ovšem ztroskotal na intenzivních snahách Německého studentstva, jemuž se podařilo převzít její vedení do svých rukou, čímž vzal za své původní koncept nepolitické organizace.

Hlavním iniciátorem byl Walter Zimmermann, jehož negativní postoj vůči všemu československému nebyl žádným tajemstvím. Berlínský konzulát, referoval do Prahy, že

¹⁶⁴ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Lipsko 1920–1921, Zpráva z 19. listopadu 1920, str. 1.

¹⁶⁵ Ibid., Referát o přednášce prof. Drtiny z 23. prosince 1920, str. 3–4.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1921, Řádná politická zpráva z 2. května, str. 2–3.

¹⁶⁸ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Berlín 1921, Řádná politická zpráva (dodatek B), z 5. října, str. 3–4.

„bude činnost korespondenční kanceláře nyní pod maskou mezinárodní spolupráce výlučně politická (...) a bude vedena v duchu, který nebude ve prospěch republikánsky smýšlejících Němců a okolních slovanských států (...) musí být z naší strany přísně střežena a každý nepřátelský počin již v zárodku paralisován.“¹⁶⁹

4.4. *Podpůrná opatření*

Dalším z projevů propagandy bylo pořádání nejrůznějších akcí, jejichž účelem bylo vyjádřit podporu studentům v Československu, nebo vyjádřit soudržnost německého (studentského) národa.

Organizování podpůrných akcí pro československé studenty německého původu v jejich domovině bylo zaštiťováno nouzí a útlakem, kterému jsou většinovým obyvatelstvem vystavováni. Během společenského večera konaného někdy v listopadu 1925 v Drážďanech, jehož účelem bylo získat finanční podporu pro plánovanou stavbu německého studentského domu v Praze, v tomto smyslu promluvila i předsedkyně dívčího odboru Spolku pro němectví v cizině, Antonie Dankelmannová: „[Němcům s československým státním občanstvím] jest znemožňováno konání studií v Německu. Jsou nuceni studovati v nehostinné Praze. Povinností říšskoněmecké společnosti jest proto poskytnouti jim všemožnou podporu.“¹⁷⁰

Podpora putovala německým vzdělávacím institucím v Československu i oficiální cestou. Ukázkou centrálně řízené, propracovanější formy podpory z pozdějšího období Výmarské republiky, byla takzvaná „kmetrovství“ či „patronace“ (Patenschaften), jejichž podstatou bylo navázání užších vazeb mezi říšskými kraji organizace *Deutsche Studentenschaft* nebo konkrétním studentským spolkem a některou ze vzdělávacích institucí v jejím IX. kraji – Sudetech. Tyto finanční injekce měly výrazný podíl na skutečnosti, že se tamnímu německému studentstvu podařilo uchovat si značnou míru nezávislosti na československém státu. I vzhledem k tomuto jeho významu proto představovalo na sklonku 20. let „kmetrovství“ důležitou náplň jejich práce v pohraničí.¹⁷¹

Na finanční podpoře se podílely nejen velké univerzity, ale i menší vzdělávací instituce, které logicky nemohly přispívat nijak výraznými částkami. Jejich podíl na celém programu tak byl spíše symbolický. I tak ovšem měl svůj význam, neboť navzdory vlastní finanční nouzi nezapomínali na své kolegy v zahraničí.

---

¹⁶⁹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Berlín 1921, Řádná politická zpráva (dodatek B) z 5. října, str. 3–4.

¹⁷⁰ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Drážďany 1925, Mimořádná politická zpráva z 26. listopadu 1925, nečíslováno.

¹⁷¹ JAWORSKI, str. 96.

Mezi poskytovatelem a příjemcem byly uzavírány standardní smlouvy. Jako příklad jednoho takového dokumentu uveďme ujednání, které uzavřelo Svobodné studentstvo Vratislavské univerzity, studentstvo Báňské akademie ve Freibergu, Lesnická vysoká škola v Tharandtu a Živnostenská vysoká škola v Göthenu na straně jedné a studentstvo Báňské akademie v Příbrami na straně druhé. V preambuli tohoto dokumentu stálo následující: „Vycházejí z povinnosti akademické mládeže připomenout si skupinu zahraničních Němců, součást velkého německého kulturního společenství, vedeni poznáním, jak důležitá a cenná je pionýrská práce zahraničních Němců, důležitá a cenná pro myšlenku německosti, a naplnění vědomím, že podle svého nejlepšího vědomí pomáhají mírnit duchovní a národní strasti zahraničních německých kolegů (...).“¹⁷²

Co se týče využití finančního daru, muselo příbramské studentstvo doložit vyúčtování a doprovodnou zprávu. Zmíněné říšské vysoké školy pak měly povinnost zásobovat svého „kmoťrence“ tiskovinami vydávanými Německým studentstvem. Nadto měly udržovat kontakt prostřednictvím jakýchsi „vizitačních“ cest. Studentstvo Vratislavské univerzity a Báňské akademie ve Freibergu se rovněž zavázalo „pečovat“ o u nich studující příbramské posluchače.

Pro představu, o jakých částkách zde zhruba hovoříme: Vratislavské studentstvo věnovalo semestrálně 250 RM, Báňská akademie ve Freibergu přispívala částkou 0,50 RM za každého svého studenta, Lesnická škola v Tharandtu se podílela 30 RM a Živnostenská škola v Köthenu 100 RM.¹⁷³ O vyšší částky se pak samozřejmě jednalo v případě pražských a brněnských vysokých škol. Přehled finančních podpor z roku 1930 uvádí, že pražské německé studentstvo obdrželo v tomto období 1000 RM (univerzita v Lipsku a v Jeně), a studentstvo Německé technické vysoké školy přijalo 400 RM (univerzita v Mnichově, Technické vysoké školy ve Vratislavi a Drážďanech).¹⁷⁴ O tom, že vzájemné vztahy mezi patronem a československými vysokými školami nebyly vždy ideální, svědčí poměrně ostré vyjádření k brněnské žádosti stran další podpory pro sportovní aktivity, jež *Úřad pro tělovýchovu a sport* (Turn- und Sportamt) německých studentů adresoval organizaci *Deutsche Studentenschaft*: „Je to odedávna známa věc, že brněnské studentstvo nikdy nemá peníze, je však potřeba podotknout, že jsme právě brněnskou vysokou školu již mnohokrát podpořili,

---

¹⁷² BArch, R 129/244, Patenschaftsvertrag vom 23. Juni 1929, nečíslováno.

¹⁷³ Ibid.

Ve všech případech se jedná o částky za jeden semestr. Zmíněná smlouva byla podepsána 23. června 1929 a vypršet měla 15. dubna 1932.

¹⁷⁴ JAWORSKI, str. 96.

ani jednou jsme však nedostali jakékoliv vyúčtování o využití těchto finančních prostředků.¹⁷⁵

Zprostředkovat říšským vysokoškolákům lepší představu o poměrech německví v Československu a upevnit vztahy pražských německých studentů s jejich říšskými kolegy – tyto dva hlavní body měl naplnit výměnný program mezi tamními vysokými školami a univerzitou v Tübingenu. Rozhodujícím předpokladem pro uskutečnění tohoto projektu byla jeho nezávislost na stavu valuty a finančních prostředcích vybraného studenta. Projekt proto zprvu ani nebyl zamýšlen jako masová záležitost, uvažovalo se o podpoře tří až čtyř nemajetných posluchačů. Každý z nich měl mít v místě studia garantovanou stravu a ubytování. Účelem těchto výměn mělo být oboustranné poznání nejrozličnějších aspektů studentského života, od jeho sociální stránky, přes životní poměry, až po politickou činnost. Mimo těchto obecných cílů byla podobná výměna samozřejmě vítána rovněž jako platforma pro sblížení a vzájemné poznání československých a říšských Němců, případně i navázání nových přátelství a poznání životních poměrů svých kolegů na vlastní kůži.

Úkolem výměnného studenta bylo mimo jiné seznámit veřejnost v hostitelské zemi s poměry na jeho domovské univerzitě a naopak. Žádoucí bylo, aby po návratu ze svého studijního pobytu (slovo „studijní“ je míněno v širším slova smyslu – nejen studium svých předmětů, nýbrž i celkových poměrů v hostitelské zemi) byl schopen vstřebané poznatky zprostředkovat i svým kolegům v říšské akademické obci. Počítalo se i s tím, že na základě získaných poznatků bude moci lépe navrhnout, jakým způsobem by mohly být vzájemné vztahy nadále prohlubovány.¹⁷⁶

Tento projekt se poprvé uskutečnil v akademickém roce 1922/1923, kdy se jej zúčastnilo po čtyřech studentech z Prahy a Tübingenu. V následujícím roce se programu zúčastnil stejný počet studentů na každé straně, přičemž jedno z výměnných míst připadlo vysoké škole v Hannoveru.¹⁷⁷ V následujícím zimním semestru se počítalo s navýšením kapacity a zvýšením počtu zainteresovaných vysokých škol. Na říšské straně se mělo jednat o zapojení Drážďan, Lipska a Berlína.¹⁷⁸ Toto rozšíření se ovšem nepodařilo realizovat a v akademickém roce 1924/1925 musel být celý program z finančních důvodů pozastaven¹⁷⁹, velkým plánům na jeho rozšíření navzdory - ve vzdálenější budoucnosti se uvažovalo o

---

¹⁷⁵ BArch, 129/416, 29. November 1930, nečíslováno.

¹⁷⁶ *Deutsche akademische Stimmen*, 4. Jg., Nr. 3/4, 15. Juli 1923, str. 9.

¹⁷⁷ VEREIN DEUTSCHE STUDENTENFÜRSORGE (Hrsg.): *III. Jahresbericht des Vereines Deutsche Studentenfürsorge*, Prag 1924, str. 17.

¹⁷⁸ *Deutsche akademische Stimmen*, 4. Jg., Nr. 3/4, 15. Juli 1923, str. 9.

¹⁷⁹ VEREIN DEUTSCHE STUDENTENFÜRSORGE, str. 17.

navázání podobné výměny mezi technickými a lesnickými vysokými školami ve Výmarské republice a jejich protějšky v Brně a Děčíně-Libverdě. Ač byl tento způsob vzájemné komunikace tedy považován za vysoce efektivní,¹⁸⁰ neposkytly použité archivní prameny žádné doklady o jeho případném obnovení v pozdějších letech.

Čas od času se v různé formě objevovaly konstatování, výzvy či nářky na téma výpomoci mezi výmarským a československým (německým) akademickým prostředím. V listu *Düsseldorfer Nachrichten* byl například¹⁸¹ v rámci cyklu *O německých vysokých školách* zveřejněn článek týkající se vzdělávacích institucí v Československu. Líčení nuzné situace tamního německého studentstva bylo zakončeno následujícím apelem: „Bylo by žádoucí, aby se výměna profesorstva a studentstva mezi říšskoněmeckými a sudetoněmeckými vysokými školami mohla konat ve větším rozsahu, aby se kulturní sounáležitost na obou stranách říšské hranice posunula správným směrem.“¹⁸² Zdá se však, že především v případě profesorů Výmarské republiky zůstávaly tyto apely na čilejší výměnu, respektive aktivní podporu německého vysokého školství v Československu spíše jen zbožným přáním.

Na tamních vysokých školách působili vyučující z řad říšských Němců, jak však naznačuje dopis rektora Německé vysoké školy technické v Brně určený organizaci *Verband der Deutschen Hochschulen*, jednalo se o „nedostatkové zboží“. V listu jsou ve stručnosti shrnuty těžkosti zmíněné instituce ohledně získávání profesorů z Výmarské republiky v několika posledních letech. Spíše než přímo na nedostatek lidských zdrojů si však stěžuje na jejich nekolegiální chování, které je vzhledem úsilí, jenž je třeba vynaložit pro angažování zahraničního vyučujícího, pro vedení ústavu velmi demotivující. Jednalo se především o případy, kdy se vybraní jedinci po celou dobu vyřizovacího procesu tvářili, že mají vážný zájem, těsně před jeho úspěšným zakončením však místo z ničeho nic odmítli. „Tak v květnu 1922 odmítl již po úspěšném jmenování přijmout profesuru pro strojírenství a strojírenské prvky z praxe povolaný pan Kurt von Sanden, který se k tomu zavázal již 28. července [předchozího roku].“ Podobně se zachoval i drážďanský Dr. Hermann Alt, specialista na mechaniku. I on své místo odmítl v červnu 1927 až poté, co došlo k jeho jmenování. V únoru 1928 důvěru do něj vloženou zklamal i profesor Kurt Brass ze Stuttgartu, který měl převzít výuku organické chemie. V jeho případě nebyla situace „až tak horká“, tolik alespoň vlastní

---

¹⁸⁰ *Deutsche akademische Stimmen*, 4. Jg., Nr. 3/4, 15. Juli 1923, str. 9.

¹⁸¹ Novinový článek je součástí fondu jakožto výstřižek a proto na něm chybí údaj, na které straně novin byl publikován; výstřižek není opatřen ani datem vydání listu. Z kontextu lze pouze vyvodit, že byl vydán mezi 18. červnem 1925 a 23. listopadem 1926.

¹⁸² BArch, R 8088/876, f. 34.

slova lektora, neboť tento vyučující pouze upřednostnil Německou technickou vysokou školu v Praze. Poslední zklamání připravil brněnským technikům Dr. Theophil Wyss z Gdaňska, specializující se na výstavbu mostů. I on vzal svůj příslib zpět, až když byl jeho nástup vyřízen.

Vzhledem k četnosti podobných případů se rektor této dotčené vysoké školy obracel na organizaci *Verband der deutschen Hochschulen* s prosbou o radu, jak do budoucna zamezit opakování podobných situací. Na závěr připojil žádost, zda by svaz alespoň mohl apelovat na své členy v tom smyslu, „aby vůči německým školám v zahraničí obzvlášť přísně dbali nepsaného zákona akademického slušného chování.“¹⁸³

O problematice nedostatku říšských vyučujících na německých vysokých školách v Československu, se v krátkosti zmiňuje ve své již vícekrát citované knize *Na stráži němectví nebo v postavení menšiny?* i Rudolf Jaworski. Jednalo se totiž o poměrně zásadní problém, neboť jejich působení na těchto institucích zajišťovalo tamní malé vědecké komunitě tolik potřebnou výměnu zkušeností, které se jí, vzhledem k odmítané interakci s československým jazykovým prostředím, nedostávalo – Jaworski v této souvislosti hovoří o „duševní sterilitě“. Jako důvod k odmítání postů na německých vysokých školách v Československu pak uvádí především nízké finanční ohodnocení.¹⁸⁴ Nedostatek kvalifikovaných sil musel být mnohdy kompenzován z domácích zdrojů, neobsazené posty měli dočasně přebírat dokonce středoškolské učitelé německého původu. Tento fakt logicky reputaci dotčených vzdělávacích institucí v očích potenciálních říšských zájemců o místo příliš nezlepšil.

Na sklonku roku 1926 proběhla saským tiskem zpráva o problémech říšských studentů se získáváním víz za účelem studia v Československu: „Říšským studentům, kteří mají v úmyslu studovat na některé z německých škol v Československu, především na pražské univerzitě, byla v poslední době odpíraná víza pro studijní účely. Stejně tak zůstaly bez úspěchu jejich pokusy získat povolení ke studiu za zprostředkování českých policejních úřadů či ministerstva kultury. V jednotlivých úřadech zdůvodňují české úřady tento postoj tvrzením, že německé vysoké školy v jejich zemi jsou přeplněné.“¹⁸⁵ Nutno podotknouti, že dle zmíněné zprávy se s podobnými těžkostmi museli potýkat nejen říšští studenti, ale i jejich kolegové německé národnosti pocházející z Balkánských zemí.¹⁸⁶

---

¹⁸³ BArch, R 8088/877, f. 96–97.

¹⁸⁴ JAWORSKI, str. 89.

¹⁸⁵ BArch, R 8088/878, f. 13.

¹⁸⁶ Ibid.

K tomuto problému se dokonce měli vyjádřit rektori vybraných vysokých škol. Z říšské strany totiž nebylo možno bez rozmyslu učinit reciproční opatření. Důvodem ke zdrženlivosti byl právě fakt, že do Německa mířili za studii z Československa především studenti německé národnosti.¹⁸⁷ Tuto problematiku udělování, respektive neudělování víz říšským studentům, nelze jednoznačně zařadit ani do jedné ze čtyř vytyčených kategorií propagandistických prostředků. Zařazení mezi podpůrná opatření si vysloužila jen na základě skutečnosti, že reciproční krok ze strany říšské vlády, který by za normálních okolností byl pravděpodobně uveden v praxi, učiněn nebyl a to pouze na základě skutečnosti, že by takový krok postihl především československé studenty německé národnosti. Otázka udělování víz ze strany československých úřadů byla nakonec (alespoň tedy v tomto případě) vyřešena s pomocí Německého velvyslanectví v Praze ku prospěchu říšských studentů.¹⁸⁸

4.5.   *Podvratná činnost*

Ani do jedné z výše uvedených kategorií zcela nezapadají případy uvedené v následujícím textu. Vysloužily si tedy vlastní, ač krátkou, podkapitolu. Není jednoduché najít označení, které by přesně vystihlo jejich povahu. Jedná se o akce „záškodnické“, „podvratné“, či mírněji řečeno určitým způsobem „škodící“.

S vysokým školstvím souvisely dvěma způsoby. Buď se odehrávaly přímo na akademické půdě a hlavními aktéry byli studenti, respektive vyučující, nebo se vysokoškoláci jako jedna ze skupin obyvatelstva zapojili do činnosti, jež měla negativní důsledky pro sousední Československo. Společným znakem následujících případů byl tedy negativní dopad na československý národ, na jeho mezinárodní reputaci, fungování státních mechanismů (např. vojenská služba) či vysokoškolský systém.

Nemuselo se vždy nutně jednat o koordinované akce. Mnohdy stáli za jednáním, jež lze označit jako propagandistické, i jednotlivci, mající však vliv na širší obecnost, pročež by rozhodně neměli být podceňováni. Jednal-li takovým způsobem například univerzitní profesor, mohlo i jeho postavení dodávat takovému chování v očích jeho studentů na legitimitě, jelikož jakožto držitel nejvyššího akademického titulu se těšil mezi posluchači určité vážnosti.

Příkladem budiž například chování jistého profesora báňské akademie ve Freibergu, jenž se rozhodl uspořádat exkurzi do západních Čech. Za účelem vstupu cirka 25-30 posluchačů na československé území také oslovil příslušný generální konzulát v Drážďanech,

---

¹⁸⁷ Ibid., f. 52.

¹⁸⁸ Ibid., f. 4.

jehož prostřednictvím také nutné povolení získal s dovětkem, že zájezdu se mohou zúčastnit rovněž cizinci. Profesor Kolbek ovšem v rozporu s tímto sdělením oznámil všem neněmeckým studentům, že na základě rozhodnutí československých úřadů jim byla účast na zmíněné exkurzi odepřena. Reakce na sebe přirozeně nedala dlouho čekat. Dotčení studenti byli rozhodnutím rozhořčeni. „Při této příležitosti dlužno poukázat, že v tomto prostředí vychovávání jsou i četní českoslovenští příslušníci německé národnosti. Jaké stanovisko vůči svému státu budou po svém návratu zachovávat, jest ovšem snadno uhodnouti,“¹⁸⁹ shrnul důsledky této záležitosti generální konzulát v Drážďanech.

O cíleném působení říšských studentů na československých vysokých školách, se zmiňuje zpráva mnichovského generálního konzulátu. Uvádí, že spolek *Hochschulring Deutscher Art* plánovitě vysílal své „zvědy“ na vybrané univerzity, zejména pak do Prahy, Vídně, Innsbrucku, Rigy, Curychu, Leydenu a Gdaňsku. Během svého pobytu na vybrané instituci pak tito jedinci měli plnit předem dané úkoly a působit zde „ve smyslu připojení všech Němců k Říši německé“¹⁹⁰ Přesnější informace bohužel dotčené hlášení nezprostředkovalo a ani v dalších zkoumaných pramenech není o těchto „misích“ zmínka. Až v roce 1932 se v mnichovském tisku objevily zprávy o studentech říšskoněmeckých, respektive rakouských, zatčených na československém území pro „přečiny dle zákona na ochranu republiky“.¹⁹¹

Existenci polooficiálních zpráv o situaci v československém akademickém prostředí sepisovaných přímo říšskými studenty potvrzuje například dopis Dr. Ernsta Leibla adresovaný studentské organizaci *Verband der deutschen Hochschulen*, v němž autor v zastoupení dotčených studentů apeluje na adresáta: „nechceme-li, aby tradiční německé kulturní prostředí zaniklo, a aby naši mladí akademici, již hrají roli předsunuté hlídky, nebyli vydáni napospas zahraničním držitelům moci, pak je nutné, abychom jim poskytli veškerou možnou podporu.“ Při stručném popisu útrap německých studentů v Praze Leibl nešetří tvrdými slovy: „Německý student v Praze – české baště – je zbaven svých práv, kniha útrap našich německých bratrů je schopna poskytnout ještě mnoho [takových] zpráv“¹⁹². Závěrem vznáší „jakožto říšský student“ prosbu, aby je výše zmíněná organizace *Verband der*

---

¹⁸⁹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Drážďany 1921, Řádná politická zpráva za měsíc srpen, nečíslováno.

¹⁹⁰ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1922, Zpráva „Vojenské přípravy“, nedatováno, str. 2.

¹⁹¹ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1932, Zpráva „Čechoslovenika v bavorském tisku“ z 28. února – 6. března, str. 1.

¹⁹² BArch, R 8088/876, f. 125.

deutschen Hochschulen v rámci podpory německých kolegů v Československu a jejich čítáren podpořila zatím alespoň symbolicky poskytnutím výtisků svého „ceněného“ časopisu.¹⁹³

Závažnějšího rázu byly snahy některých spolků sabotovat odvody československých státních příslušníků. O této problematice se zmínil a nápravná opatření žádal mnichovský generální konzul Beneš. Z jeho hlášení vyplývá, že zatímco dříve jeho problém spočíval v tom, že se potenciální branci k odvodu na generální konzulát vůbec nedostavili, v době vzniku zprávy už byli ve svém odporu sofistikovanější. Na základě doporučení Spolku zahraničních Němců či Spolku Němců z nástupnických států bývalé rakousko-uherské monarchie začali vznášet požadavky na proplacení jízdného do Mnichova a zpět, na popud zmíněných organizací žádali rovněž náhradu ušlého zisku či stravné. Nebylo samozřejmě v silách ani finančních možnostech úřadu nárokové kompenzace poskytnout. Dle Benešova vyjádření se za uvedených okolností dostavila zhruba čtvrtina vyzvaných. „Doporučoval bych,“ píše ve své zprávě mnichovský generální konzul, „aby všichni ti, kdož se nedostaví, a je to zejména velký počet zde studujících příslušníků československých německé národnosti, byli prohlášeni za desertéry a potrestáni po návratu domů.“¹⁹⁴

Téma vojenské služby se objevilo i v souvislosti s československou mobilizací na podzim 1921, kdy z Mnichova do Prahy mířilo upozornění, že od tamních vysokoškolských buršáckých spolků lze očekávat působení na jejich československé protějšky ve smyslu pasivní rezistence vůči mobilizačním plánům.¹⁹⁵

---

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ AMZV, Politické zprávy 1918–1977, Mnichov 1921, Politická zpráva za měsíc květen, str. 3.

¹⁹⁵ Ibid., Zpráva „Irredenta“ z 1. listopadu 1921, str. 1.

5. Závěr

„Celé dvacáté století bývá obrazně přirovnáváno k věku propagandy.“¹⁹⁶ Její význam coby nástroje sloužícího k manipulaci s veřejným míněním ovšem neochabuje ani ve 21. století. Propaganda je všudypřítomná a stále vzbuzuje pozornost. Přesvědčují nás o tom dnes a denně nejen sdělovací prostředky, které tento pojem často skloňují. Schopnost rozpoznat skryté manipulativní techniky proto byla, je a zcela jistě i vždy bude zásadním předpokladem pro zachování si schopnosti jednat dle svobodné vůle.

Cílem této práce bylo odhalit přítomnost fenoménu propagandy na akademické půdě Výmarské republiky. Vzhledem k široké škále možností, jakými lze tuto problematiku uchopit, byla nutná bližší specifikace. Předložená práce se soustředila především na prostředí, v němž se pohybovali českoslovenští studenti německé národnosti, kteří se z různých pohnutek zapsali k jednomu či dvěma semestrům, nebo dokonce celému studiu na některé z výmarských vysokých škol.

Původní hrubá představa o zaměření této práce především na činnost zmiňované *Alexander von Humboldt-Stiftung* nemohla být vzhledem k nedostatku relevantních pramenů realizována. Studium pramenů však poodhalilo jiné zajímavé skutečnosti dotýkající se terciárního vzdělávání v Německu mezi léty 1919–1933. Z množství prostudovaných materiálů vznikla mozaika projevů, děl, opatření aj., které jako celek ukazují, že tamní vysokoškolské prostředí bylo místem, kde propaganda německví, respektive propaganda protičeskoslovenská, našla vhodné prostředí pro své uplatnění. Na základě vyhodnocení všech dostupných pramenů a jejich povahy jsem užité propagandistické prostředky rozdělila do pěti podkapitol s názvy: *Propaganda slovem*, *Propaganda písmem*, *Restriktivní opatření*, *Podpurná opatření* a *Podvratná činnost*. Toto členění vzniklo především z důvodu větší přehlednosti, neboť do velkého množství často kusých informací bylo nutné vnést určitý řád. V některých konkrétních případech se může zdát, že spadají do přidělené kategorie pouze okrajově. Vzhledem k malému počtu informací k danému problému a s vědomím, že tříštění kapitol je spíše na škodu, vzniklo výše zmíněné rozdělení do pěti hlavních částí.

Zdroj většiny propagandistických snah nelze vždy jednoznačně určit. Protičeskoslovenské nálady byly výsledkem součinnosti jak říšských nacionalisticky zaměřených kruhů, tak československých občanů německého původu. Patrné je to zejména na zpracovaném výčtu projevů s velkoněmeckou a protičeskoslovenskou tematikou, který

---

¹⁹⁶ PEHR, str. 57.

ukázal, že řečníky byli často politicky činní občané Československa německého původu. Je však jasné, že podobných projevů bylo daleko více. Jen se je podařilo utajit, nebo zkrátka jen nebyly podchyceny ve zkoumaných archiváliích. Určitá koordinace však v této souvislosti mohla přicházet ze strany již zmíněného *Oddělení pro německví v cizině a kulturní záležitost* (Abteilung für Deutschtum im Ausland und kulturelle Angelegenheiten), fungujícího od roku 1920 v rámci říšského ministerstva zahraničních věcí.

Vedle mluvených projevů bylo a stále je důležitým propagandistickým prostředkem i psané slovo. Dohledána byla celá řada dobových publikací, jež nesouvisela přímo s akademickým prostředím, ale týkala se osvěty v oblasti zahraničního německví. Tato díla by se dala označit jako jakási propaganda pozitivní, neboť víc než na výpadech proti „nepřátelům“ se zakládala na oslavě německého národa, jeho slavné minulosti, početnosti atd. Ač většinu z těchto publikací nelze bezprostředně spojovat s vysokoškolským prostředím, je nasnadě, že podobné publikace byly určeny především vzdělaným jedincům, k nimž se řadí především studenti a vysokoškolsky vzdělaní lidé.

Vysloveně negativní kampaň však vedl s vysokoškolským prostředím bezprostředně spjatý list *Deutsche akademische Stimmen*, na jehož obsahu se podílel především spolek *Hochschulring deutscher Art*, ke kterému se později přidaly další organizace podobného zaměření. Šlo v podstatě o list od studentů pro studenty, v němž se usídlil nacionalistický duch a leitmotivem byla velkoněmecká myšlenka.

Vedle propagandy slovem a písmem se ze studia archivních pramenů vykrystalizovala ještě řada dalších skutečností, které se nehodí ani do jedné z uvedených kategorií. Pod označením restriktivní opatření se skrývá několik zjištěných situací, ze kterých je patrné, že ve výmarském akademickém prostředí nebylo se všemi československými občany zacházeno rovnocenně. Německý původ zajistil německým studentům jednoznačně vlídnější přijetí a mnohdy je ušetřil těžkostí, jimž museli čelit jejich kolegové československé národnosti.

Archivní bádání přineslo rovněž důkazy o fungující podpůrné činnosti. V mnohých případech se sice jednalo o podporu symbolického rázu, což však nesnižovalo její význam. V tomto případě se jednalo především o pomoc, často finanční, jež směřovala z Německa německým vysokým školám v Československu. I podpora „dobré věci“ měla své meze, dotýkala-li se bezprostředně jedince a jeho kvality života. Tím narážím například na neochotu říšských profesorů vypomoci institucím, jimž se nedostávalo kvalitních německých pedagogů.

Poslední a velmi stručnou podkapitolu této diplomové práce tvoří souhrn několika zjištěných skutečností, za nimiž stály, dá se říci, nekalé úmysly. Vzhledem ke své povaze si

vysloužily označení „podvratná činnost“. Jako nejzásadnější se jeví snaha sabotovat odvody československých občanů pobývajících v Německu. Vzhledem k věku branců tvořili velkou část v úvahu přicházejících osob nutně studenti. Tato problematika již přesahovala hranice akademického prostředí a dotýkala se ve své podstatě fungování československého státu.

Jak je zřejmé z výše uvedeného souhrnu, propagandistické prvky, související nějakým způsobem s německou akademickou obcí v letech 1919–1933, se objevují na mnoha frontách a v různé intenzitě. Tato práce představuje pokus o jejich sumarizaci. Jejím cílem bylo obsáhnout co možná nejširší škálu jevů, za nimiž lze pozorovat propagandistické pozadí. Informace, které bylo nutno získat, nepochází z uceleného fondu. Bylo potřeba prostudovat celou řadu pramenů, z nichž některé nepřinesly pro dané téma žádné přínosné poznatky, jiné naopak poskytly řadu dílčích informací. Až jejich propojení a roztrídění do jednotlivých kategorií propagandistických prostředků může, dle mého názoru, poskytnout ucelenější pohled na akademickou půdu Výmarské republiky, která představovala po celou dobu existence tohoto státního zřízení živnou půdu pro propagaci nacionalistických myšlenek. Jak bylo již uvedeno v textu práce, v souvislosti s protičeskoslovenským postojem hovoříme především o vzdělávacích institucích ve spádových oblastech, ve kterých byla koncentrace československých studentů německé národnosti největší, tedy v Sasku, Bavorsku a též v Berlíně.

6. Seznam pramenů a literatury

6.1.   *Prameny*

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV)

Fond Politické zprávy 1918–1977

Berlín 1920

Berlín 1921

Berlín 1929

Drážd'any 1921

Drážd'any 1925

Lipsko 1920–1921

Mnichov 1921

Mnichov 1922.

Mnichov 1925.

Mnichov 1927.

Mnichov 1932.

Norimberk 1925.

Norimberk 1927.

Bundesarchiv (BArch)

Fond R 129

Deutsche Studentenschaft

244   Allgemeine   Korrespondenz   des   Vorstandes   mit   lokalen
Studentenschaften.

416   Grenzlandamt – Patenschaften der reichsdeutschen Studentenschaften
für grenz- und auslandsdeutsche Studentenschaften.

Fond R 8088   Reichsverband der deutschen Hochschulen

- 831   Sudetenland
- 876   Tschechoslowakei, Bd. 1, 1920–1927
- 877   Tschechoslowakei, Bd. 2, 1927
- 878   Tschechoslowakei, Bd. 3, 1927–1930

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA AA)

Fond RZ 507   Hochschulen

- R 64013   Hochschulwesen in Deutschland
- R 64219   Das Studium Auslandsdeutscher im Reich

Fond RZ 510   Deutschtum 1920–1943

- R 60218   Förderung des Deutschtums in der Tschechoslowakei, Mai bis
Dezember 1926
- R 60219   Förderung des Deutschtums in der Tschechoslowakei, Januar bis
August 1927

RZ 510   Minderheiten

- R 60491   Nationalitätenrechtliche Arbeitsgemeinschaft 1937–1938

Dobový tisk

Deutsche Akademische Stimmen, 2. Jg., Nr. 1, 22. Juli 1921.

Deutsche Akademische Stimmen, 3. Jg., Nr. 4, 16. August 1922.

Deutsche Akademische Stimmen, 3. Jg., Nr. 11/13, 15. November 1922.

Deutsche Akademische Stimmen, 4. Jg., Nr. 1/2, 1. Juli 1923.

Deutsche akademische Stimmen, 4. Jg., Nr. 3/4, 15. Juli 1923.

Deutsche Akademische Stimmen, 4. Jg., Nr. 32, 9. Mai 1924.

Dobová literatura

BUTTER, Oskar: *Propaganda*, Sociologická revue, č. 8, 1937, str. 20–52, str. 25.

DEUTSCHES AUSLAND-INSTITUT (Hrsg.): *Auslandkunde und Auslandsdeutschtum an reichsdeutschen Hochschulen*, Stuttgart: Ausland- und Heimatverlag A.G., 1928.

FITTBÖGEN, Gottfried (Hrsg.): *Was jeder Deutsche vom Grenz- und Auslandsdeutschtum wissen muss*, München – Berlin: Oldenbourg, 1924.

HEILBRON, Friedrich: *Hochschule und auswärtige Politik*, in: DOEBERL, Michael et al. (Hrsg.): *Das akademische Deutschland*, Bd. III, Berlin: C.A. Weller Verlag, 1930 str. 143–152.

JUNGBAUER, Gustav: *Die deutsche Volkskunde in der Tschechoslowakei*, in: DE GRUYTER, Walter (Hrsg.): *Deutsche Volkskunde im außerdeutschen Osten*, Berlin – Leipzig: Walter De Gruyter & Co., 1930.

Komenského slovník naučný, sv. 8 (Míle – Perštejn), Praha: Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného, 1938.

MASARYK, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918*, 17. vydání, Praha: Orbis, 1930.

Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, 5. díl (N – Q), 1. vyd., Praha: Československý Kompas, 1931.

NAWIASKY, Hans (Hrsg.): *Vorträge der akademischen Ortsgruppe München des Vereins für das Deutschtum im Auslande: Gesamtüberblick über das Deutschtum außerhalb der Reichsgrenzen*, München: Dr. Franz A. Pfeiffer Verlag, 1926.

REMME, Karl (Hrsg.): *Das Studium der Ausländer und die Bewertung der ausländischen Zeugnisse*, 2. Aufl., Berlin 1932.

SCHREIBER, Georg: *Das Auslanddeutschtum als Kulturfrage*, Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1929.

SPRANGER, Eduard: *Das Wesen der deutschen Universität*, in: DOEBERL, Michael et al. (Hrsg.): *Das akademische Deutschland*, Bd. III, Berlin: C. A. Weller Verlag, 1930, str. 1–38.

SSYMANK, Paul: *Organisation und Arbeitsfeld der Deutschen Studentenschaft*, in: DOEBERL, Michael et al. (Hrsg.): *Das akademische Deutschland*, Bd. III, Berlin: C. A. Weller Verlag, 1930, str. 363–384.

VEREIN DEUTSCHE STUDENTENFÜRSORGE (Hrsg.): *III. Jahresbericht des Vereines Deutsche Studentenfürsorge*, Prag 1924, str. 17.

THON, Günther (Hrsg.): *Sudetendeutscher Hochschulführer 1925/26*, Tetschen: Nordböhmische Druck- und Verlagsanstalt, 1925.

WERTHEIMER, Fritz: *Auslanddeutsche Studierende an deutschen Hochschulen*, in: DOEBERL, Michael et al. (Hrsg.): *Das akademische Deutschland*, Bd. III, Berlin: C. A. Weller Verlag, 1930, str. 517–522.

6.2.   *Literatura*

BARBIAN, Nikolaus: *Auswärtige Kulturpolitik und „Auslandsdeutsche“ in Lateinamerika 1949–1973*, Wiesbaden: Springer VS, 2014.

DÜWELL, Kurt: *Deutschlands auswärtige Kulturpolitik 1918–1932. Grundlinien und Dokumente*, Köln – Wien: Böhlau Verlag, 1976.

GEHLER, Michael: *Studenten und Politik. Der Kampf um die Vorherrschaft an der Universität Innsbruck 1918–1938*, Innsbruck: Haymon-Verlag, 1990.

GESCHE, Katja: *Kulturpolitik als Instrument der Außenpolitik totalitärer Staaten. Das Deutsche Auslands-Institut 1933–1945*, Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2006.

HNILICA, Jiří: *Francouzský institut v Praze 1920–1951. Mezi vzděláním a propagandou*, Praha: Karolinum, 2009.

HRUŠKOVÁ, Lenka – SOMR, Miroslav: *Zur Geschichte der tschechischen Hochschulbildung*, Rocznik Pedagogiczny 37/2014, str. 161–173.

JACOBSEN, Hans-Adolf: *Auswärtige Kulturpolitik als „geistige Waffe“: Karl Haushofer und die Deutsche Akademie (1923–1927)*, in: DÜWEL, Kurt – LINK, Werner (Hrsg.): *Deutsche auswärtige Kulturpolitik seit 1871. Geschichte und Struktur*, Köln – Wien: Böhlau Verlag, 1981, str. 218–261.

JAWORSKI, Rudolf: *Na stráži němectví nebo v postavení menšiny? Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích Výmarské republiky a ČSR*, Praha: Pražská edice, 2004.

JOWETT, Garth – O'DONNELL, Victoria: *Propaganda & persuasion*, Los Angeles: SAGE Publications, 2012.

KLIMEK, Antonín – PROFANTOVÁ, Nad'a – FROLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 13, Praha: Paseka, 2000.

LAQUEUR, Walter: *Weimar. A cultural History 1918–1933*, London: Phoenix Press, 2000.

MARGINCOVÁ, Dagmar: *Úvod. Propaganda jako jeden z instrumentů moci*, in: KOUBA, Miroslav – MARGINCOVÁ, Dagmar – ŘÍHA, Ivo: *Kontexty propagandy*, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, str. 9–12.

MAREK, Michaela: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů*, in: KOVÁČ, Dušan – MAREK, Michaela – PEŠEK, Jiří et al.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů. Německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*, Ústí nad Labem: Albis international, 2009, str. 9–24.

MORAVCOVÁ, Dagmar: *Výmarská republika*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006.

PEHR, Michal: *Československá propaganda ve třicátých letech 20. století. Nesnadná cesta k vytvoření ministerstva propagandy*, Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století, roč. 5, č. 2, 2013, str. 57–75.

ŠAMANOVÁ, Gabriela: *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích*, Naše společnost, Roč. 3, č. 1, 2005, str. 10–15.

Absolventské práce

STULÁKOVÁ, Klára: *Za studiemi do Německa*, Bakalářská práce, Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2015.

Internetové zdroje

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/jd.htm> [cit. 29. července 2016]

7. Přílohy

Seznam příloh

- Příloha č. I   Počty československých studentů na všech říšských vysokých školách (1928–1933)
- STULÁKOVÁ, Klára: *Za studii do Německa*, Bakalářská práce, Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2015, str. 73.
- Příloha č. II   Počty československých studentů německé národnosti na jednotlivých typech říšských vysokých škol (1928–1933)
- STULÁKOVÁ, Klára: *Za studii do Německa*, Bakalářská práce, Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2015, str. 75.
- Příloha č. III   Počty československých studentů německé národnosti na jednotlivých říšských univerzitách (1928–1933)
- STULÁKOVÁ, Klára: *Za studii do Německa*, Bakalářská práce, Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2015, str. 77.
- Příloha č. IV.   Organizační struktura spolku *Deutsche Studentenschaft* (1922)
- SSYMANK, Paul: *Organisation und Arbeitsfeld der Deutschen Studentenschaft*, in: DOEBERL, Michael et al. (Hrsg.): *Das akademische Deutschland*, Bd. III, Berlin: C.A. Weller Verlag, 1930, str. 363–384.